

БІЛІМ КІЛТІ - КЛЮЧ ЗНАНИЙ

№4 (154), 2021
Сәуір
Апрель

2011 жылдан бастап ай сайын шығады — С 2011 года выходит ежемесячно

Журнал 2006 жылдың қаңтар-ақпан айынан бастап
қазақ және орыс тілдерінде шыға бастады.
Журнал издается с января-февраля 2006
года на казахском и русском языках

**(Республикалық ғылыми-әдістемелік
педагогикалық журнал
Республиканский научно-методический
педагогический журнал)**

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

С. Қожакө Көшбасшы мұғалім	3
Ғ. Айтбаев Құқықтық сауаттылық – заман талабы	5
Қ. Жандарбек Оқушылар тұлғасының рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыру	6
Т. Ібайдулла, Р.К. Манатбаев Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетіндегі альтернативті энергия	8
Б. Рахатаева, Р. Жаримбетова Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ – қашықтықтан оқыту жүйесінің үздігі	9
Ж. Жақсылықова, Қ. Жұмабекова Әл-Фараби шығармаларының өзін-өзі тану сабақтарындағы рөлі	10
Қ. Байжұманов, М. Жұманов, А. Әбікен Наурыз – көктем мен жаңару мерекесі	14
Ж. Есенкулова, Г. Талипова Качество жизни начинается здесь	15
Ж. Кожамкулова Слово об отце	16
Г. Сисенова Жәңгір хан мектебіндегі ұлы тұлғалар	18
О. Серикбаева Интегрированный урок математики, литературы и истории в 5 «в» классе	19
У. Давыдов, Г. Камбарова Интеллектуальная игра «Полиглот»	20
А. Иниеева Работа над штрихами в младших классах	23
Н. Рахматулина Приготовление Азу по-татарски	25
Ж. Нұрпейісова Қазақтың ұлттық киімі – қамзол тігу	27
М. Нұрғалиева Кесте тігу	29
А. Абуғалиева Жануарлардың достығы. Ыы дыбысы және әрпі	30
К. Баймұратова Келтіру формулалары	34
А. Курманбекова My country. A Folktale	35
А. Казманова Made in the U.K.	38

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:
«Педагог LTD» ЖШС

Редактор:
Гүлжанат ҚҰСТАНОВА

**БІЛІМ КІЛТІ -
КЛЮЧ ЗНАНИЙ**
журналы

20.05.2010 ж. ҚР Байланыс
және ақпарат министрлігінде
қайта тіркеліп, №10965-Ж
куәлігі берілді.

Басуға қол қойылды
10.04.2021 ж.
Офсеттік басылым.
Тапсырысы: 322.
Басылым индексі: 75488

Редакцияның мекен-жайы:
050036, Алматы қаласы,
Мамыр-2 ы/а, 13-7.
Тел/факс: 8 (727) 255-72-94.
Ұялы тел: 8 777 194 94 58,
8 777 303 37 67.
Эл пошта:
pedagog-ltd@mail.ru

Журнал «Rado Print»
баспаханасында басылды.
Алматы қ., Мыңбаев көш., 46,
кеңсе 411А

Көркемдеуші және беттеуші:
Нұрзат Раймқұлова

Редакциялық алқа: Редакционная коллегия:

Н. Омашев — ҚР Жоғары мектеп ғылым академиясының академигі, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, филология ғылымдарының докторы, профессор.

С. Аманжолов — педагогика ғылымдарының докторы, ҚР Білім беру ісінің үздігі, А.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің педагогика факультетінің деканы.

Ә. Дүйсебек — Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ Білім академиясының вице-президенті.

А. Миразова — ҚР Білім беру ісінің үздігі, Қазақстанның Еңбек ері.

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ!

Материалдарды компьютерде Times New Roman қарпімен теріп, көлемі 2 беттен аспайтын Microsoft Word файлы ретінде сақтаңыз. Мақала соңында автор туралы толық әрі нақты мәлімет болуы керек. Аты-жөніңізді толық жазыңыз (Мысалы, М.Т., К.С. емес). Мақалаңызға қосымша журналға жазылғандығыңыз жөніндегі **түбіртек көшірмесін** салғаныңыз жөн. Түбіртектің түпнұсқасы өзіңізде қалсын. Ол журналды уақытысында алмаған жағдайда байланыс бөлімшесіне барып, талап етулеріңізге керек болады. Мақаланы мүмкіндігінше Интернет арқылы электронды поштаға (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru) жіберіңіз. Болмаса, факс арқылы, бағалы хат арқылы редакция мекен-жайына жіберулеріңізге болады.

ОБРАТИТЕ ВНИМАНИЕ!

Представляемые материалы должны быть напечатаны на компьютере и сохранены в формате программы Microsoft Word. Объем не более 2-х страниц. Сведения об авторе должны быть точными и полными. Фотографии высылайте отдельными файлами в формате JPEG, TIFF, не вставляя в текст статьи. К высылаемому материалу приложить копию квитанции о подписке на журнал. Материалы отправляйте электронной почтой (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru), факсом или заказным письмом.

Учредитель:

ООО «Педагог LTD»

Главный редактор: Г. КУСТАНОВА
Журнал перерегистрирован в Министерстве
связи и информации РК. Свидетельство
№10965-Ж от 20.05.2010 г. Астана.

Подписано в печать 10.04.2021 г.

Печать офсетная.

Заказ 322.

Подписной индекс: 75488

Адрес редакции:

050036, г. Алматы,

Мкр. Мамыр-2, 13-7.

Тел./факс: 8 (727) 255-72-94;

сот.т.: 8 777 1949458,

8 777 3033767

Эл. почта: pedagog-ltd@mail.ru

Журнал напечатан в типографии

«Rado Print».

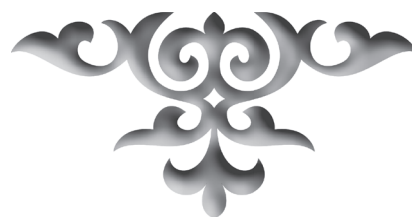
Адрес: г. Алматы, ул. Мынбаева, 46, оф. 411А

Жарияланған материалдар редакцияның пікірін білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына авторлар жауапты. Қолжазбалар мен фотосуреттер рецензияланбайды және қайтарылмайды.

Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях несут авторы. Рукописи и фотоснимки не рецензируются и не возвращаются. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале допускаются только с согласия редакции.

Көшбасшы мұғалім

Жамбыл облысы Меркі ауданы Ақарал ауылындағы №5 Ақарал жалпы орта білім беретін мектеп-гимназиясы директорының құқықтық тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Айтбаев Ғабит Күмісбекұлы ұстаздықты бала күнінен армандаған. 1983 жылы 14 тамызда мұғалімдер отбасында дүниеге келді. Әкесі – Айтбаев Күмісбек – мұғалім, жұртқа сыйлы, қолынан бәрі келетін, ағаштан түйін түйген, темірден ою ойған шебер еді. Анасы – Әсем Әділбайқызы да мұғалім, бірнеше жыл Меркі ауданында мектеп директоры болып еңбек етіп, зейнетке шықса да, журналистік жұмысын жалғастырып жүр. Ғабиттің қарындасы Айнур Күмісбекқызы да мұғалім, №1 мектеп-гимназиясында директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары болып еңбек етеді. Осындай үлгілі ұстаздар отбасында тәрбиеленген Ғабит Күмісбекұлы мектепті үздік аяқтап, жоғарғы оқу орнын биология пәні мұғалімі мамандығы бойынша бітіріп, өзі оқыған мектебіне мұғалім болып, еңбек жолын бастады. Осы жылдар ішінде талай шәкірт тәрбиелеп, мектептің қоғамдық жұмыстарына белсене араласып, құрметке ие болды. Үлгілі де өнерлі отбасымен бірге, Жамбыл облыстық білім басқармасы өткізген «Өнегелі, өнерлі ұстаздар әулеті» байқауында бас жүлдеге ие болды. Бұған Ғабит Күмісбекұлының аудандық Құрманбек Жандарбеков атындағы саз мектебінің баян сыныбын бітіргені көп пайдасын тигізді. Баянда Чайковскийдің «Колхоздағы той» шығармасын, Моцарттың «Рондосын» орындап, қарындасы Айнурмен бірге Чарль Чаплиннің билерін билегенін, әке-шешесімен қосылып, квартет болып, Нұрғиса Тілендиевтің «Әлқисса» күйін орындағанын, қазылар алқасы жоғары бағалап, ұстаздар әулетіне бас жүлде берді.

Талай рет ғылыми жоба тақырыбын таңдап, шәкірттеріне жол көрсету – Ғабит Кү-

місбекұлының сүйікті жұмысы. Атап айтқанда, оқушысы Білдебай Әминатпен бірге, «Газдалған сусындардың зияны» тақырыбында ғылыми жоба қорғап, мектепте 1-орын, ауданда 1-орын, облыста 2-орын иеленді. Республикалық «Дарабоз», «Атадан Мұра», «Ұлы Дала Ұрпағы» байқауларына шәкірттерін қатыстырды. Шәкірті Күмісбек Мердиас «Қазақтың ырым-тыйымдары» тақырыбында ғылыми жоба қорғап, бас жүлдеге ие болды. «Қызғалдақ» Халықаралық

Фестивалінде шәкірт дайындағаны үшін Құрмет Грамотасымен марапатталды. Мектеп директоры Қойшыманова Нұрила Сейсенбайқызы, Ғабиттің бойындағы іскерлікті байқап, директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары етіп тағайындады. Сондай-ақ облыстық «Экомектеп» жобасы аясында табиғатты ластанудың алдын алуға байланыс-

ты мультфильм түсіру байқауында оқушысы 1-орын алды. Меркі ауданы өзбек этно мәдени бірлестігі өткізген Қазақстан Халықтарының Бірлігі күні мерекесіне ұйымдастырылған «Достық әнін шырқайық!» фестивалінде тамаша өнер көрсетуге белсене қатысқаны үшін арнайы дипломмен марапатталды. Меркі ауданы аумағында жалпы білім беретін мектептер арасында діни экстремизм мен терроризмнің алдын алу, діни ағымдар мәселесі бойынша жиындар ұйымдастырғаны үшін Алғыс хатпен марапатталды. Республикалық «Дала сазы» байқауында құқықтық тәрбие бойынша жоғары деңгей көрсеткені үшін 1-орынға ие болды. Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласын ілгерілетуге зор үлес қосқаны үшін мақтау грамотасымен марапатталды. Сонымен бірге Ғабит Күмісбекұлы Қарағанды қаласында өткен Республикалық жас қозғалыс инспекторлары, 19-Ғазиз Байтасов атындағы слетке, Жамбыл облысының атынан «Жас қыран» жасағының жетекшісі болып, командасымен қатысып қайтты. Оқушыларын «Балдәурен» лагеріне демалдырды. Облыс атынан жетекшілік ету кез келген адамға жүктеле бермейді. Ғабит Күмісбекұлы шәкірттерінен құралған команда облыста 1-орынға ие болып, республикалық байқауға жолдама алды. Аудандық ұстаздардың тамыз мәслихатында «Көшбасшы мұғалім» номинациясымен, аудан әкімінің қолынан марапатқа ие болды. Ғабит Күмісбекұлының кеудесіне «Мәртебелі мұғалім» медалі осы ерен еңбектері үшін тағылды. Мінезі сыпайы, адамгершілігі жоғары, ұжымда сыйлы, бүкіл ауылға тәртіптілігімен, биязылығымен жақсы жағынан көрінген Ғабит Күмісбекұлы Айтбаев ҚР Білім және ғылым министрі Асхат Аймағанбетовтің Құрмет Грамотасымен марапатталды. Шәкірттері пән олимпиадаларында жоғары көрсеткішке ие болып жүр. Жыл сайын ҰБТ қорытындысы бойынша Ғабит сабақ беретін биология пәнінен 100-ден жоғары ұпай алып, шәкірттері мемлекеттік грант иегерлері атануда. Жаңа заман талабына сай үш айлық, алты айлық, тоғыз

айлық жаңа технологиялар бойынша курстарды оқып бітірді, сертификаттар алды. Әріптестеріне коучингтер өткізіп, аудандық семинарлар өткізіп, ашық сабақтар берді. Құқықтық тәрбие бойынша «Нашақорлық – ғасыр дерті» тақырыбында аудандық құқықтық тәрбие орынбасарларының арасында семинар беріп, білім бөлімінің Құрмет Грамотасымен марапатталды. Жасөспірімдер арасында қылмысты болдырмаудың алдын – алу мақсатымен талай рет түнгі рейдтер ұйымдастырды. Мектептегі «Әкелер мектебінің» жұмысын, «Ақсақалдар алқасы» құрылтайын жүргізеді. Ата-аналар комитетінде, жалпы жиналыстарында ер балалар тәрбиесі бойынша баяндама жасап, ұлдар тәрбиесі жайлы пікір-сайыстар өткізді.

«Отбасым – байлығым» облыстық байқауына ата-аналарды дайындап, ат әбзелдерін, ертоқым тауып беріп, бейнетаспаға түсіріп даярлағаны үшін 1-орынға ие болды. Елімізде орын алған пандемияға байланысты, қашықтықтан оқытуда да талай рет Халықаралық, Республикалық онлайн байқаулардан, тәрбиеге байланысты чөлентждар түсіріп, бас жүлделерге ие болды. Өткізілген іс-шараларды мерзімді баспасөз беттеріне жариялап отыру – Ғабиттің сүйікті ісі. Республикалық басылымдарға талай мәрте мақалалары жарық көрді. «Шебер ұстаз» категориясына көтеріліп, өз білімін компьютерде тест тапсыру арқылы дәлелдеп, облыстан абыроймен оралды.

Қара шаңыраққа ие болып отырған, отбасында бақытты әке. Жұбайы – Айтолқын да ұстаз, №16 мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, жанұяда Мердиас, Нұрдиас, Бекдияр есімді алтындай ұлдар тәрбиелеп отыр. Алдағы уақытта да мықты денсаулық тілей отырып, шығармашылық жетістіктерге жете беріңіз, биік белестерді бағындыра беріңіз демекпіз.

Сейсен
ҚОЖАКЕ,
журналист.
Жамбыл облысы.

Құқықтық сауаттылық - заман талабы

**Ғабит Күмісбекұлы
АЙТБАЕВ,**
№5 Ақарал жалпы орта
білім беретін мектебі
директордың құқық-
тық тәрбие ісі жөніндегі
орынбасары
Меркі ауданы,
Жамбыл облысы.

Заманымыздың Заңғар жазушысы Мұхтар Әуезов: «Ұлт боламын десен, бесігіңді түзе», — деген. Бұл тұрғыда бала үшін отбасындағы тәрбиемен қатар мектеп қабырғасындағы құқықтық тәрбиенің де мәні зор.

Осыған орай мектепте күнделікті ең қарапайым нормалар мен қоғамдық жерде өзін-өзі ұстау мәселелеріне арналған түсіндіру жұмыстарын жүйелі жүргіземіз. Педагогтар берген білім мен тәрбиенің арқасында балалар алғаш рет заң, құқықтық нормалар мен талаптар деген бастапқы ұғымдармен танысуда. Біздің оқушылар құқықтық тәрбие мен білімді уақытында алғандықтан әділдік, әділеттік,

жауапкершілік, жеке адам құқықтары деген ұғымдарды терең түсінеді. Өз оқушыларымызға қарап отырып, өз құқықтарын жіті білетін, сауаты мол, көзі ашық, тәрбиелі қоғам мүшесі өсіп келе жатқанын көреміз. Сондықтан мектебімізде әрбір өткізіп жатқан іс-шаралар да жасөспірімдердің теріс әрекеттерге бой алдырмай заң бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған құқықтық тәрбие сағаттарына көбірек қатысуын қадағалаймыз. Мектепке бекітілген полиция инспекторының қатысуымен құқықтық тақырыпқа арналған лекциялар оқылып, заң актілерін түсіндіруге арналған «дөңгелек үстелдер», акциялар, сурет салу жарыстары өткізілді. Ата-аналардың жалпы жиналыстары өтіп, видео роликтер көрсетілді. Ауруды емдегеннен гөрі оның алдын алу тиімдірек емес пе? Оқушыларды жағымсыз әрекеттерден аулақ жүруіне жіті қадағалау жасалып, балалардың санасына заңды құрметтеуді, оның талаптарын бұлжытпай орындауды үйретудеміз. Заңды аттамай, тура жолмен жүріп, еліне адал қызмет еткен азамат қана мұратына жететінін ескерсек, заңды білу — заман талабы екенін ұғынамыз.

Оқушылар тұлғасының рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыру

**Қымбат Бекжанқызы
ЖАНДАРБЕК,
Әл-Фараби атындағы
Қазақ Ұлттық
университеті,
Әлеуметтік педагогика
және өзін-өзі тану
мамандығының 4-курс
студенті.
Алматы қаласы.**

Аңдатпа: Бұл мақалада рухани-адамгершілік тәрбиенің оқушылар тұлғасын қалыптастыруда маңызды құралдарының бірі екендігі көрсетіледі. Қазіргі уақытта қоғамдағы мәселелер моральдық нормалардың төмендеуіне жиі ықпал ететіндіктен, оқушы тұлғасының бойында рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыру өте маңызды.

Кілт сөздер: оқушы тұлғасы, рухани-адамгершілік тәрбие, құндылықтар, мектеп, отбасы.

Болашақта ел тұтқасын ұстар азаматтардың өнегелі тәрбиесі — бүгінгі күн тәртібінде тұрған маңызды мәселелердің бірі. Олардың отансүйгіштік сезімін, білім мен біліктілігін, дағдысы мен шеберлігін, асқақ адамшылдық пен адамгершілік қадір-қасиеттерін, жаңа дүниетанымдық көзқарастарын, салауаттылық дағдыларын, ұнамды мінез-құлық нормаларын рухани-адамгершілік құндылықтар арқылы қалыптастыру — үлкен қажеттіліктердің бірі. Қазіргі қоғамдық қауымдастықта рухани-адамгершілік құндылықтар тұлға дамуының басты факторына айналып отыр. Еліміздің ертеңгі болашағы мектеп оқушыларының бойында ұлттық, жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыру мәселесі оқу

тәрбие жүйесінің негізгі міндеттері болуда. Адамдардың дүниетанымында, өзіндік санасында рухани-адамгершілік құндылықтардың дамуы қоғамның дамуымен сабақтасып отырады. Бұл жөнінде Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050»: мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Стратегиясы (14.12.2012 ж.) атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Әлем дүниетанымдық және құндылықтар дағдарысын бастан өткеруде. Біз қазір экономикалық мәселелерден гөрі, рухани мәселелерге басым назар аударылатын мемлекетіміздің дамуы кезеңіне қадам басудамыз», - деген болатын. Ал Республикалық «Бөбек» балалар қайырымдылық қорының негізін қалаушы С.А. Назарбаева «Дүниежүзілік рухани мәдениет» форумында «Жер бетіндегі адамдардың, алғашқы кезекте үлкендердің басты міндеті — рухани білімді ілгерілетуде өзіне және басқаларға көмек көрсету, оны өскелең жас ұрпаққа жеткізу», деп руханилық мәселелерінің терең екендігіне тоқталған болатын. Қай заманда болмасын, сол қоғамға сай азаматты тәрбиелеудің бірден-бір жолы адамның рухани байлығын арттыру болмақ.

Рухани-адамгершілік тәрбие беру — бүгін ғана пайда болған идея емес, бұл тәрбиенің маңыздылығы қазақ ғұламалары мен қоғам қайраткерлерінің, ағартушы-педагогтардың еңбектерінен әуелден орын алған. Олар адамның дүние-мал жинап емес, рухани азық жинап ғана өмірлік жолын дұрыс басқара алатындығын көрсеткен. Осы тұста Абайдың «толық адам» туралы ойы еске түседі. Абайдың «толық адамы» — адамгершіліктің шыңына жеткен, ақылы толықсыған, ақылы мен қайратын жүрекке бағындыра алатын тұлға. Яғни, оқушылардың бойына рухани құндылықтарды сіңіру арқылы, «толық адам» бей-

несін қалыптастыруға көңіл бөлуіміз қажет. Себебі, оқушы ертеңгі жас, ал жастар-қоғамның жарқын болашағын қалыптастыратын маңызды капитал әрі бүгінде қабылданып жатқан стратегиялық мақсаттардың ертеңгі жүзеге асырушысы болып табылады.

Қазіргі таңда жастардың арасында кісі өлтіру, үй тонау, маскүнемдік пен нашақорлық, жезөкшелік сияқты жат қылықтармен адамгершілік қасиеттеріміздің жүдеу тартуы жиі көрініс табуда. Осы тұста, «Ауырып ем іздегенше, ауырмайтын жол ізде» деген сөз ойға оралады. Ендеше, жас ұрпақтың осындай күйге түспеуіне, олардың рухани бай, адамгершілігі мықты, қарым-қатынаста өмір сүруіне жағдай жасау кезек күттірмейтін мәселе екені анық. Мұнда, әсіресе, оқушылар тәрбиесіне мектептегі дұрыс ұйымдастырылған тәрбие іс-шараларының ықпалы зор болары сөзсіз. Атап айтар болсақ, мұғалімнің жүйелі және белсенді педагогикалық тәсілдерді басшылыққа ала отырып, әртүрлі әдіс-тәсілдер мен сабақ өткізу формаларын қолдануы. Мысалы, тақырыптық тәрбие сағаттары мен дебат өткізу, жағдаяттық тапсырмалар мен жоба құрастыру, театр мен музейлерге, тарихи орындарға экскурсия жасау, т.б. Сонымен қатар, ғұлама қайраткерлердің рухани-адамгершілік құндылық туралы еңбектері жүйеге келтіріліп, тағылымдық мүмкіндіктеріне қарай жіктеліп, мектептің оқу-тәрбие үрдісіне енгізіліп, рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру мақсатында пайдаланылса, онда рухани-адамгершілік құндылықтарды бағалай білетін, ұлттық сана-сезімі жоғары, инабатты, адамгершілігі мол, рухани жан-дүниесі бай, рухы биік жеке тұлға қалыптастыруға мүмкіндік туындайды, өйткені мектептің оқу-тәрбие үрдісі, тәрбиелік шаралар, мектептен тыс тәрбиелік жұмыс мазмұны рухани-адамгершілік негізде құрылады және сол арқылы бүкіл мектептің тыныс-тіршілігіне оң ықпал жасай алады. Сондай-ақ, оқушы тұлғасын қалыптастыруда отбасының

да алатын рөлі орасан зор. Егер ата-аналардың аз да болса педагогикалық білімі болатын болса, тәрбиенің көптеген мәселелерін алдын алуға болады. Ата-аналар педагогикалық мәдениетке ие болған кезде, олар отбасында қолайлы моральдық климат құра отырып, баланың рухани және адамгершілік тұлғасын қалыптастыруға ықпал етеді. «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» - дегендей, ата-ананың сауатты әрі рухани бай болуы балаға жағымды моральдық үлгі болып табылады.

Рухани-адамгершілік білім беру — жас ұрпақтың бойына сүйіспеншілік, бақыт, сыйластық, татулық, бірлік, төзімділік сынды құндылықтарды дарыту арқылы адамның қоғамда өз орнын табуына, қабілет-дарынының ашыла түсуіне, ақыл-парасатын дамытуына, яғни сәнді де мәнді өмір сүруіне маңызды рөл атқарады. «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші бала тәрбиесіндегі рухани-адамгершілік білім беру міндеттерін іске асыруда — мұғалім мен отбасының рөлі аса маңызды. Осы екі арнада жүргізілетін тәлім-тәрбие сабақтаса, ұштаса берілгенде көздеген мақсат нәтижелі болары сөзсіз. «Тәрбиесіз қоғам, қоғамсыз тәрбие өмір сүрмейді» деген заңдылыққа сүйене келе, бүгінгі жаңа қоғам мүддесіне лайықты, жан-жақты жетілген, бойында ұлттық сана, ұлттық психология қалыптасқан ертеңгі қоғам иегері боларлық парасатты азамат тәрбиелеп өсіру — отбасының, мектептің және барша халықтың, қоғамның міндеті.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «Ұлт Жоспары — Қазақстандық арманға бастайтын жол» // Егемен Қазақстан, 6 қаңтар, 2016;
2. Назарбаева С.А. Өзін-өзі тану. 2007;
3. Қасымбеков М.Б., Пралиев С.Ж., Жампеисова К.К. және т.б. Мәңгілік Ел: - Оқулық. Абай атындағы ҚазҰПУ — Алматы: «Ұлағат» баспасы, — 36-37, 2015;
5. Қалиева Л.Е. «Рухани адамгершілік — тәрбиенің қайнар көзі» www.45minut.kz

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетіндегі альтернативті энергия

Алматының күре тамырына айналған, ұзыннан созылған Тимирязев көшесінің бойында орналасқан, студенттер мен оқытушылар таңнан кешке дейін ағылып жататын алып ғимарат бар. Ол бүгінде әлемнің ең үздік университетінің ішінде 165-орынды иеленетін, Орталық Азия бойынша үстемділікке ие, Қазақстандағы білім жүйесінің альма-матері - Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті.

Бүгінде Елбасымыздың «Қазақстанда 2050 жылға дейін электр энергиясын өндіруді дамыту туралы» мемлекеттік бағдарламасы бойынша қарқынды жұмыс істеп келеді. Оқу орнының басты мақсаты — энергияның баламалы түрлерін өндіруді дамыту. Еліміздің орналасқан географиялық аумағы мен климаттық жағдайы энергия көздерін табиғаттан өндіруге өте қолайлы. Әсіресе, күн мен жел, геотермиялық энергия көзін тиімді әрі ұтымды пайдалана отырып, технологияларды белсенді етуге атсалысып жатырмыз. Жатақханалар тізіле орналасқан бағытқа жол тартсаңыз, бір емес бірнеше көкке мойнын ұсынып тұрған, көпке таңсық жаңа дүниені көзіңіз шалады. Ал шын мәнінде бұл — болашақтағы энергия тапшылығына жол бермейтін профессорлардың, оқытушылардың жетекшілігімен өскелең ұрпақтың жасаған құралдары. Бұл «фотоэлектрлік немесе фотовольталық қондырғы» деп аталады. Дәл осындай көріністі бір емес, қалашықтың бірнеше бөлігінен тамашалай аласыз. Бұл — университеттің болашаққа жасап жатқан алғашқы қадамдары. Ақылдылар ауадан пайда болмайды, олардың білімін тереңдетіп, ой көкжиегін кеңейтіп, әрі қарай сана-сезімін дамытуға атсалысуымыз қажет.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ сарқылмайтын ресурстан энергия алу мақсатында 2019 жылы Францияның ірі «Электристе де Франс» компаниясымен келісім шарт жасасты. Келісімнің мақсаты — университет аумағында «Ақылды кампус» жасау және альтернативті энергия алу жұмыстарын дамыту. «Электристе де Франс» Францияда АЭС-ның

59 блогына иелік етіп, 25 миллион үйді қуатпен қамтамасыз етіп отыр. «Ақылды кампус» жобасы альтернативті энергияны дамытуға жасалған ең ірі қадамдардың бірі болып отыр.

ҚазҰУ бүгінгі таңда БҰҰ табиғатты қорғау, сарқылмайтын және қалпына келетін энергия көздерін дамыту жобаларына қатысып, өз белсенділігін көрсетіп келеді. Бұдан бөлек оқу орыны Үндістанның «Refex Group» компаниясымен меморандумға қол қойды. Осылайша университет альтернативті қуат көзінің орталығына айналып, Орта Азия және Еуропа елдеріне тәжірибемен бөліспекші.

Келісім шарт және «Ақылды кампус» жобасы аясында университет аумағында күн және жел энергиясы қондырғылары мен су электр станциясының моделі ашылды. Сонымен қатар студенттердің ғылыми жобалары мен оларды қолдау мақсатында «Инновациялық орталық» жұмыс істейді.

Қазіргі таңда энергияның 85%-ы жергілікті көмірді және аз көлемде көмірсутекті шикізаттарды жағу жолымен алынады. Бірақ Қазақстанның байлығы жердің астында да, үстінде де емес, адамдардың жүрегінде, санасында, ойлау қабілетінде жатыр. Сарқылатын қазба байлықтардың бір күні таусылатыны сөзсіз. Сол үшін эксплуатациялық шығынға ұшыратпаудың қамын жасағанымыз абзал. Ал білім мен ақылға кемелденген жастарды осы бастан тәрбиелеп, кез келген қауіптің алдын алу үшін ҚазҰУ бүгіннен бастап әрекет етіп жатыр.

Т.А. ІБАЙДУЛЛА,

**Әл-Фараби атындағы Қазақ
Ұлттық университеті**

**«Жылуэнергетикасы» білім беру
бағдарламасының 1-курс магистранты,
Р.К. МАНАТБАЕВ,**

**Әл-Фараби атындағы Қазақ
Ұлттық университеті
жылуфизика және техникалық физика
кафедрасының аға оқытушысы.
Алматы қаласы.**

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ – қашықтықтан оқыту жүйесінің үздігі

2020 жылы әлем бойынша төтенше жағдай орын алды. Бұл мәселе Қазақстанды да сырт айналып өтпеді. Пандемия жағдайында білім беру ісін тоқтатпай, сабақ өту барысын жалғастыру мақсатында барлық оқу орындары қашықтықтан білім беруге көшті. Қазіргі таңда университеттер тек оқу орны ғана емес, жаңа идеялар мен инновациялық дамудың орталығы болып отыр. Сондықтан еліміздегі жоғарғы оқу орындарының арасында Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ алғашқылардың бірі болып қашықтықтан оқытуға дайын екендігін білдірді.

Төтенше жағдай басталған кезде Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ жаңа «Университет 4.0» жобасын қабылдаған еді. Бұл жоба сабақ өту барысында ешқандай өзгеріссіз онлайн форматқа көшуге көмегін тигізді. Осылайша оқытушылар мен студенттер аз уақыттың ішінде білім берудің жаңа формасын игерді.

Дәріс, семинар және практикалық сабақтардың барлығы онлайн режимінде өткізілді. Жүз мыңға жуық студент толығымен қашықтықтан оқуға көшті. 2020 жылдың 16 наурызында ҚазҰУ онлайн режимге арналған білім беру технологияларын енгізді. Бұл технологиялар екі негізгі ақпараттық-танымдық жүйелер – «Универ» (univer.kaznu.kz) және «MOODLE» (dl.kaznu.kz) арқылы жүзеге асты. «MOODLE» жүйесі – білім алушыларға арнап қашықтықтан сабақ өту үшін жасалған арнайы платформа. Екі тілде жұмыс істейтін жүйе 2008 жылдан бері бар. Бұл университеттің қысқа мерзім ішінде жаңа форматқа көшуіне үлкен көмегін тигізді деп айтуға болады.

Университеттің білім беру ісі бойынша проректоры А. Хикметовтың айтуы бойынша, IT-құрылымының дамуы, жаңа технологияларды кеңінен пайдалану барлық 16 факультет студенттерін қашықтықтан білім берумен қамтуға жеткілікті. Мәселен «Универ» жүйесі арқылы программист-мамандар оқытушылар мен студенттердің сабақ кестесін бақылап, жалпы оқу процесін тексере алады. Ал «MOODLE» көмегімен студенттер керекті

қосымша ақпараттарды алып, тест және өзге де тапсырмаларды орындайды.

ҚазҰУ-дағы онлайн білім беру жүйесін жеңілдету мақсатында оқытушылар және студенттер «ZOOM», «Microsoft Teams» сынды онлайн-конференция өткізуге мүмкіндік беретін арнайы қосымшаларды қолданады. Бұл тәлімгер мен білім алушы арасындағы байланысты күшейтіп, сабақ беру процесін одан әрі оңтайландыра түсті.

Айта кету керек, университет білім сапасын арттыру мақсатында әлемдік онлайн білім беру ісінің үздігі «Coursera» платформасына ұсыныс тастап, «Coursera for Campus» жобасын іске қосты. Осылайша студенттер қосымша ақпарат алып, пандемия уақытында сертификаттарды иеленуге мүмкіндік алды. «Coursera for Campus» жүйесі 5 000 студентке арналған. Жүйеден 3 800-ге жуық курс табуға болады.

Сонымен қатар ҚазҰУ әскери кафедрасы да онлайн форматта білім беру ісін тиімді жүргізіп келеді. Кафедра ұстаздарының қолға алуымен жасалған арнайы электронды оқулықтар студенттер үшін қолжетімді. Мұнда тек теориялық ақпараттар ғана емес, түрлі тесттер, бейне файлдар мен сұрақ-жауап форматындағы тапсырмалар енгізілген.

Аз уақыттың ішінде университетте көп жұмыс атқарылды. Профессорлық және ұстаздар ұжымының бірлесе жұмыс істеуі жаңа платформа мен жобаларды жылдам игеруге мүмкіндік берді. ҚазҰУ осындай қиын кезеңде қандай жағдай болмасын, білім сапасын жоғарғы деңгейде сақтап, қысқа мерзімде кез келген форматқа икемделе алатынын тағы да дәлелдеді.

Бибижан РАХАТАЕВА,
«Жылуэнергетикасы» білім беру бағдарла-
масының 1-курс магистранты.
Р.Н. ЖАРИМБЕТОВА,
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің шет тілдер
кафедрасының аға оқытушысы.
Алматы қаласы.

Әл-Фараби шығармаларының өзін-өзі тану сабақтарындағы рөлі

Аңдатпа: Мақалада Ұлы ғалым Әл-Фараби шығармашылығына толыққанды тоқталып, оның пайымдауларындағы рухани-адамгершілік құндылықтарын «Өзін-өзі» тану сабақтарында қолдану қарастырылған. Тұлғаны қалыптастыру барысында атқарылуға тиіс әрекеттерді зерттеп, бүгінгі педагогикаға кірістірудің маңыздылығын ашу көзделген. Бұл жаңашылдықтың сабақ беру барысында өскелең ұрпақ бойына өзіндік ықпал ететінін дәлелдеу мақсат етілген.

Кілт сөздер: өзін-өзі тану, жүрек, адам, тұлға, бақыт, ақыл-парасат, мінез-құлық.

Қазақ халқының тарихында есімі ел есінде қалған азаматтар саны жетіп артылады. Кемеңгерлігі, ақыл, парасатымен ерекшеленетін тұлғалардың бірі әрі бірегейі-Әл-Фараби атамыз десек, артық айтпағанымыз болар. Бүкіл араб-парсы мәдениетін меңгеріп, ғылымның түрлі саласында еңбектер қалдырған Әбу Насыр Мұхаммад ибн Мұхаммад Тархан ибн Узлағ әл-Фараби ат-Турки (870-950 ж.ш.) – әлемге әйгілі ойшыл, философ, социолог, математик, физик, астроном, ботаник, лингвист, логика, музыка зерттеушісі. Отырар қаласында туған. [1]

Әбу Насыр Әл-Фараби – түркі ойшылдарының ең атақтысы, ең мәшһүрі, «Әлемнің 2-ұстазы» [2] атанған ғұлама. Оның заманы «Жібек жолы» бойындағы қалалардың, оның ішінде Отырардың экономикасы мен мәдениетінің дамыған кезіне дәл келеді. Әбу Насыр Әл-Фараби Орта Азия, Парсы, Ирак, араб елдері қалаларына жиһанкездік сапарлар жасап, тез есейді. Ол жерлерде көптеген ғұламалармен, ойшыл-ақындармен, қайраткерлермен танысып, сұхбаттасты. Тарихи деректер бойынша 70-ке жуық тіл білген. Өздігінен көп оқып, көп ізденген ойшыл философия, логика, этика, метафизика, тіл білімі, жаратылыстану, география, математика, медицина, музыка салаларынан 150-ге тарта трактат жазып қалдырды.

Ғұламаның адамгершілік ізгіліктер туралы пайымдаулары «Өзін-өзі тану» пәні арқылы берілетін рухани-адамгершілік құндылықтардың негізі іспеттес. Әл-Фараби адам баласын жаратылыстың ең ұлы құндылығы деп есептеді.

Қазіргі кезде педагогиканың негізгі ұғым-

дарына «тұлғаны қалыптастыру» ұғымы да жатқызылады. Жеке тұлғаны қалыптастыруды әл-Фараби былай анықтайды: «Жақсы мінез-құлық пен ақыл-күші – бұлар адамшылық қасиеттер болып табылады. Егер осы екеуі бірдей болып келсе, біз өз бойымыздан және өз әрекеттерімізден абзалдық пен кемелдікті табамыз және осы екеуінің арқасында біз ізгі игілікті және қайырымды адам боламыз, біздің өмір бейнеміз қайырымды, ал мінез-құлқымыз мақтаулы болады». [4]

Әбу Насыр Әл-Фараби адам міндетті түрде адал ниетті болу керек деп есептейді. өйткені жақсы істер істеп, мұның төлеуін күтсе, адам бұл істерін жамандыққа айналдырады.

Рухани жоғарғы мақсат нышандарын адамдарды өзара байланыстыратын бастаулардан-жан-дүние үндестігінен, әдеміліктен, қайырымдылықтан, бақыттан іздестіреді. «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарасы» [3], «Мемлекет қайраткерлерінің қанатты сөздері» және т.б. саяси-әлеуметтік трактаттарында қайырымдылық пен бақыт мәселесіне кеңірек тоқталды. Қайырымдылық дегенде ақыл-ой, әділдік, бақыт және теңдік идеяларын құптаған ежелгі ойшылдар дәстүріне сүйенді. Тек бақыт туралы нақты білімі бар, оған жету жолдарын айқын білетін, соған сәйкес әрекет жасайтын қауым ғана қайырымдылыққа икемді екенін ескертті.

Жалпы педагогиканың бір саласы болып табылатын тәрбие теориясының әдіснамасын әл-Фарабидің тәрбиенің заңдылықтарын, ұстанымдарын, мақсатын, мазмұнын, әдістерін, құралдарын, нәтижесін тұжырымдамалық тұрғыдан негіздейтін жетекші

педагогикалық ой-пікірлері айқындайды. «Тәрбие тәжірибе және іс-әрекет арқылы беріледі», - деді әл-Фараби. Сол себепті әл-Фараби алдымен «Қайырымды қала» идеалы гуманистік және адамгершілік бағдар екендігін жүйеледі. Әл-Фараби қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары арқылы жас-өспірімдер тәрбиесінің тұтас тұжырымдамаларын ұсынған.

«Тәрбие кезінде адамдар мен халыққа білімге негізделген қасиеттерден шығатын әрекеттерді жасауды дағдыға айналдыру арқылы үйретіледі». Бұл анықтамалардың астарлы мағынасы қазіргі педагогикадағы «оқыту» мен «тәрбие» ұғымдарына берілген анықтамалармен сабақтасып, өзара байланысып жатқандығын айқын аңғаруға болады.

Әл-Фараби жетілген тұлғаны тәрбиелеу үшін «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» деген басты қағиданы ұсынды. [4]

Тәрбиелей отыра білім беру, білім бере отыра тұлға қалыптастыру түсінігі, Әл Фарабиден қалды десек, қателеспейтініміз анық. Ол: «Ұстаздық мінез-құлық нормасы мынадай болуға тиіс: ол тым қатал да, тым ырыққа да жығыла бермеуі керек. Өйткені тым қаталдық шәкіртті өзінің ұстазына қарсы қояды. Ал тым ырыққа көне беру ұстаздың қадірін кетіреді. Оның берген сабағы мен ғылымына шәкірті селсоқ қарайтын болады», дейді.

Әл-Фараби тәрбие идеалы. Оның дүниетанымдық пайымы бойынша ақылдың төрт тұғыры болып табылатын топырақ, ауа, от, су ізгі мемлекетте әділ заң (құқықтық мемлекет), ақыл, парасат (ақылды мемлекет), дәулет, байлық (бай-қуатты мемлекет), қанағатшылдық (өмір сүру салты) арқылы толық жүзеге асады деген сенімде болды. [4]

Фараби жасаған қортындының басты түйіні – білім, мейірбандық, сұлулық үшеуінің бірлігінде. Фарабидің гуманистік идеялары әлемге кең тарады. Ол ақыл-ой мен білімнің биік мәнін дәріптеді. Фараби көркемдік, сұлулық хақында былай дейді: ол өмір шындығының өзіне тән қасиеті, болмыстың, нақты құбылыстардың, әлеуметтік өмірдің көкейдегі елесі. Көркемдік – тән мен жан қасиет-

терінің сұлулығын көрсететін белгі деп санайды.

Әл-Фараби еңбектерінде адамның тұлға ретіндегі маңыздылығы әрқашан басты тақырыптардың бірі ретінде сипатталған. Мәселен, оның «Логика» ғылымы туралы еңбегінде: «Егер біз осы заңдарды меңгерген соң, белгілі бір нәрсенің ақиқатына жеткіміз келсе және өзіміз үшін оны растағымыз келсе, онда ақиқатына жеткіміз келген нәрсені ізденгенде, біз өзіміздің ақыл-парасатымызды әрекетсіз қалдыра алмаймыз, оның белгісіз бұлдырда қалқып жүруіне жол бермейміз, және өз дегенімізге қандай жолмен болса да жетуге тырыссақ, біздің қателесуіміз мүмкін және ақиқат еместі ақиқат деп қабылдағанымызды сезбей қалуымыз мүмкін. Сондықтан өзіміздің мақсатымызға жету үшін біз қандай жолмен жүруіміз керек екенін, қайда бара жатқанымызды және жолымызды қайдан бастау керек екенін және ақыл-парасатымыздың көзі неге жеткенін, ақылымыздың нәрселерді бірінен соң бірін қалай танитынын білуіміз керек; осы арқылы біз өзімізді адастырып кететін, біз үшін анық емес нәрселердің бәрін білеміз де, жолымызда соның бәрінен сақтанамыз», деген болатын. Бұл сөздердің астарында адамның өзіндік дәрежесінің қаншалықты маңызды екені тілге тиек етілген. Оған қоса, өзіндік ойдың болуы, жүрек қалауының көрініс табуы аса қажет екені де айтылған. Бұған, әл-Фарабидің келесі сөздері дәлел. «Жүрек – басты мүше, мұны тәннің ешқандай басқа мүшесі билемейді. Бұдан кейін ми келеді. Бұл да басты мүше, бірақ мұның үстемдігі бірінші емес» [6], - деп жүрекке шешуші мән береді.

Жалпы, өзін-өзі танудың түрлі сала бойынша жіктелетіні анық. Адамның толық тұлға болып қалыптасуы барысында көптеген факторлар әсер етеді. Әрбір жанның білімі мен өзін-өзі ұстауы, әр заманда да талқыланып келгені әл-Фараби жазбаларынан аңғаруға болады. Мәселен, «Интеллект (сөзінің) мағынасы жайында» деп аталатын зерттеуінде [2] адамның ақыл-парасат мүмкіндігіне жан-жақты талдау жасай келіп, оны «потенциалды интеллект», «актуалды интеллект», «жүре келе дарыған интеллект», «әрекетшіл интеллект» сияқты философиялық категорияларға бөліп талдайды. Әл-Фа-

раби «жүре келе дарыған интеллект» туралы айта келіп, адам туғаннан ақылды, білімді болып тумайтынын, интеллекттің өзі жүре келе, есітіп, көріп барып қана дамитынын ескертеді.

Ғұламаның интеллект жөніндегі философиялық ой-тұжырымын араға тоғыз ғасырдай уақыт салып барып, қазақ қауымының жаңа тарихи жағдайында Абай Құнанбайұлы зор білгірлікпен жалғастыра түскен [7]. Әсіресе, әл-Фараби тәрізді қайрат, ақыл, жүректі басшылыққа алып, Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста,

Сонда толық боласың елден ерек, - деп ұлы ойшылдың сөздерін ұлы Абай да құптаған. Әсіресе, «Үстем күштің мекені — жүректе» [8] деген сөздерін, Абай Құнанбаев та қолдап, сөз «жүректің көзі ашылса», «бойда қуат, ойда көз болмаса, ондайларға айтпа сөз», «жүрекке билет», «ыстық жүрек», деген секілді тіркестерді үнемі ең басты назарға алып отырған. Бұл жерде қос тұлғаның да адамның басты артықшылықтарын сипаттау барысында ойлары бір арнаға тоғысып, көрініс тапқанын байқаймыз. Қай заманда болсын, жер бетіндегі тіршілік атаулысында адамның орыны ерекше болғандықтан, ғалымдар еңбектерінде, ақындар өлеңдеріне қосып, бүгінгі күнге дейін жетіп отыр.

Өзін-өзі тану сабақтарында өткен тарих тағылымдарымен сабақтастырудың рөлі зор. Сол себепті біз ұлы тұлғалардың ауызынан шыққан, қағаз бетіне түсірген әр еңбектеріне жіті мән беріп, назарға алуға тырысамыз.

Адамның саналы өмірін қамтамасыз ететін — денінің саулығы мен жан саулығы. Осы екеуі бір-біріне сай, үйлесім тапқанда ғана адам бақытты бола алады. Денсаулықты дәрігер қадағаласа, жан саулығы — аса күрделі; ол адамның өзінің дүниеге көзқарасынан бастап, алған біліміне, тәрбиесіне, өмірлік мақсатына, мамандығына, қоршаған әлеуметтік ортасына сияқты көптеген факторларға байланысты.

«Дене сияқты жанда да өзіне тән денсаулығы және науқасы болады. Жанның саулығы сол, оның өзінің және бөлшектерінің жайы жақсы болуының әсерінен әрдайым ізгі қылықтар көрсетіледі, игілікті істер істеледі және тамаша әрекеттер жасалады. Ал жанның науқастығы сол, оның өзінің және оның бөлшектерінің жайы нашар халде болуының әсе-

рінен әрдайым жаман қылықтар көрсетіледі, азғындық істер істеледі және сорақы әрекеттер жасалады». «Жаман мінез-құлық — рухани кесел». Жан сұлулығы, жақсы мінез адамды қайырымды етеді. «Қайырымдылық адамдар жанынан берік орын алғанда, не адамдар ұстамды болғанда, қалаларда теріс қылықтар жойылады», деген дана сөздерін басшылыққа алып, тұлғаның толық қалыптасуына ықпал етуге болады. [9].

«Бақыт туралы» кітабында жарияланған бұл жазбалардың мәні араға қанша уақыт салса да еш өзгермеген. Себебі, заман өзгерсе де, адами құндылықтар өз қалыбын сақтай бермек. Тіршілік иелерінің өзгелерге ұқсамайтын ерекше қасиеті, адам ретінде ақыл-ой беріліп, сана-сезімге ие болуында. Сол себепті тұлғаның өзіне тән ерекшеліктері әрқашан талқылана бермек. Адамның өз-өзіне көңілі толып, бақытқа кенелуінің де түрлі тұжырымдамалары бар. Әл-Фараби атамыз да өз зерттеулерінде этика, мораль мәселелеріне ерекше назар аударып отырған. Әл-Фарабидің айтуы бойынша, этиканың ең жоғары категориясы бақыт болып табылады [10].

«Бақыт дегеніміз — ол абсолюттік игілік. Фарабидің айтуынша, адамдар көп нәрселерді өзінің өмірінің мақсаты мен негізі деп ойлайды. Олар — өзіне ұнайтын, керекті нәрселер, мысалы: ақша, атақ, тағы басқалары. Адам бақытты ешбір жағдайда басқа күш арқылы емес, тек теориялық ақыл-парасат күші арқылы ғана пайымдайды. Бақытты дұрыс түсінетін адамдар — данышпан адамдар», дейді ол өз еңбектерінде [6].

Сондай-ақ ғұлама ғалым, адами құндылықтарды дәріптеу барысында, көркем мінезге де тоқталып өткен. Адамның өзіндік дамуы барысында жақсы қарым-қатынастың болуы қаншалықты маңызға ие екендігін алға тартады. «Біз қандай әрекет, қандай іс істесек те содан рахат табу, соның рахатын көру біздің мақсатымыз болады» дей келіп, «Сезімдік рахат бізді жақсы (әрекеттер) жасауға итеретінін көрсек, біз соны істеуге бейім тұрамыз. Адам осы рахаттардан бас тартуға немесе белгілі бір мөлшерде соларды азайтуға қабілеті болса, мұның өзі оны мадақтайтын мінез-құлықтарға бір табан жақындатады» [9], деп тұлғаның толысуы үшін оңтайлы әрекеттерді жіпке тізгендей етіп баяндап берген болатын.

Әркімнің өз шығар биігі бар десек, Әбу Насыр әл-Фараби — өзіндік шырқау биігіне шыға білген, бір өзі-ақ бір университет бола алған заңғар тұлға. Ғұлама тұлға тұғырының берік болуына баса мән береді. Мына әлемді адасудан жартылай құтқарар тек тәрбиелі тұлғалар екендігіне кәміл сенеді, сендіреді. Сәйкесінше, тәрбиелеуді адамның бойына білімге негізделген этикалық ізгіліктер мен өнер қуатын дарыту тұрғысында таразылайды. Демек, тәрбие — толыққанды тұлға қалыптасуының басы. Бұл орайда, ғұлама әл-Фарабиге сүйене айтар болсақ, тәрбиеге көнбейтін, жөндеуге, түзетуге болмайтын жас болмайды. Тек ретін тауып үйретуден, баулудан жалықпау керек. Жаман қылық — жан ауруы. Бұл ауруды кетіру үшін тән ауруын емдеуші дәрігерге ұқсауымыз керек. Қысқасы, педагог-ғалым әл-Фараби: «Тәрбиеші — мәңгі нұрдың қызметшісі. Ол — күллі ой мен қимыл іс-әрекетіне ақылдың дәнін сеуіп, нұр құятын тынымсыз лаулаған оттың көзі», — деп түйіндеген. Әбу Насыр әл-Фарабише, адамның тоқымашы не атбегі болып тумайтыны тәрізді, қайырымдылық пен қайырымсыздық та жаратылыстан бойға бітпейді. Егер де адамның тәндік жаратылысы дамуының негізгі көрсеткіші дененің саулығы болса да, адам атаулы кез келген жұмысқа жарамды бола бермейді. Десек те, адамның жақсы әрекеттер жасауға да, жаман әрекеттер жасауға да туа бітті мүмкіндігі мен қабілет-қарымы жетері даусыз. Тек дұрыс әрекет мақсатқа жеткізер жолды дұрыс таңдаудан басталмақ. Асылы, ең тамаша әрекет — бақытқа қол жеткізетін еркіндік болса керекті. Ал еркіндік аясында қол жеткізер бақыт, қуаныш және ләззат сезімдері асқан сұлу, ең әсем және аса көркем дүниелерді қолмен ұстағандай айқын және кемел дүниелер ретінде танып-білу арқылы ғана пайда болып, толық болмысқа ие болмақ. [10]

Жалпы, әл-Фараби еңбектерінде адамның жеке тұлғалық қасиеттері, өзіндік дамуы, жан дүниесіне үңілу, өзін-өзі тану әдістері кеңінен жазылған. Әр сөзі су астынан терген маржандай өте құнды әрі қазіргі біздің қоғам үшін өте өзекті болып отыр. Біздің университет ұлы ғұламаның атын ғана иеленбей, еңбектерін де іс жүзінде жүзеге асырып келе жатқандығы сондықтан. Өскелең ұрпақтың

ұланы ретінде тарих тағылымдарын дәріптеп, бойға дарыту басты міндеттеріміздің бірі!

Әдебиеттер тізімі:

1. Dhanani, Alnoor (2007). "Fārābī: Abū Naṣr Muḥammad ibn Muḥammad ibn Tarkhān al-Fārābī". In Thomas Hockey et al. The Biographical Encyclopedia of Astronomers. New York: Springer. pp. 356–7. ISBN 978-0-387-31022-0. (PDF version)
2. Corbin Henry History of Islamic Philosophy — Kegan Paul, 2001. — ISBN 978-0-7103-0416-2.
3. Al-Farabi on the Perfect State: Abū Naṣr Al-Fārābī's Mabādi' Ārā Ahl al-Madīna al-Fāḍila. A revised text with introduction, translation and commentary by Richard Walzer. pp. viii, 569, Oxford, Clarendon Press, 1985, ISBN 1871-03-176-1
4. <https://tekelinews.kz/news/cat-12/438/>
5. <https://bilimdinews.kz/?p=90393>
6. Мырзахметұлы М. Абайдың философиялық ойларының бастарын әл-Фарабиден табамыз // Аңыз адам: Жұлдыздар отбасы. - 2011. - № 17 (29). - 19–21-б.
7. Екінші ұстаз әл-Фарабидің «Интеллект (сөзінің) мағынасы жайында» пайымдамасы // Қазақ: Оқу құралы. -Алматы: Білім, 1994. 116–129-б.
8. Әл-Фараби. Философиялық трактаттар. Алматы, 1973, 289-295 беттер
9. Әл-Фараби. Бақыт туралы кітап. Алматы, 2015
10. Келімбетов Н. Түркі халықтарының ежелгі әдеби жәдігерліктері. - Алматы: Раритет, 2011. - 432 б.
11. Қасымжанов А., Әлінов А. Әл-Фараби // Қазақ: Оқу құралы. -Алматы: Білім, 1994. - 176 б.

Ж.Ж. ЖАҚСЫЛЫҚОВА,
Әл-Фараби атындағы Қазақ
Ұлттық университеті

Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану
мамандығының 4-курс студенті.

Қ.Б. ЖҰМАБЕКОВА,
ғылыми жетекші, Әл-Фараби атындағы
Қазақ Ұлттық университеті
Педагогика және білім беру
менеджменті кафедрасының
аға оқытушысы.
Алматы қаласы.

Наурыз – көктем мен жаңару мерекесі

Наурыз мейрамы күніне орай Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің физика-техникалық факультетінде «Жылу физика және техникалық физика» кафедрасының оқытушылары мен магистранттарының ұйымдастыруымен **«Наурыз – көктем мен жаңару мерекесі»** атты кураторлық сағат онлайн форматта «Zoom» платформасында өтті. Бұл шараға жылуэнергетика мамандығы бойынша оқитын 3-курс студенттері, магистранттар қатысып, пікір алмасып, өз ойларын ортаға салды.

Магистрант Әбікен Абылай Наурыз мейрамы күніне арналған **«Наурыз – көктем мен жаңару мерекесі»** тақырыбында баяндама жасады. Баяндамаға қысқаша тоқталсақ...

Наурыз – әлемдегі ең көне мейрамдардың бірі. Орта Азия елдері оны 5000 жылдан аса уақыт атап өтіп келеді. Наурыз мейрамы заманауи діндер мен көптеген мемлекеттер пайда болғанға дейін шамамен 5 мың жыл бұрын пайда болды. Наурыз мерекесін тойлау дәстүрі дүние жүзі халықтарының көпшілігінің тұрмыс-салтында бағзы замандардан орын алған. Бұл мейрамды ежелгі гректер «патрих», бирмалықтар «су мейрамы», тәжіктер «гүл гардон», «бәйшешек», «гүлнаурыз», хорезмдіктер «наусарджи», татарлар «нардуган», буряттар «сагаан сара», соғдылықтар «наусарыз», армяндар «навасарди», чуваштар «норис ояхе» деп түрліше атаған. Әбу Райхан Бируни, Омар һайям, т.б. еңбектерінде шығыс халықтарының Наурызды қалай тойлағандығы туралы мәліметтер мол. Мысалы, парсы тілдес халықтар Наурызды бірнеше күн тойлаған. Олар бұл күндерде әр жерге үлкен от жағып, отқа май құяды; жаңа өнген жеті дөңге қарап болашақты болжайды; жеті ақ кесемен дәстүрлі ұлттық көже «сумалак» ұсынады; ескі киімдерін тастайды; ескірген шыны аяқты сындырады; бір-біріне гүл сыйлап, үйлерінің қабырғасына дөңгелек ою – «күн символын» салады; үйдегі тіреу ағаш-

қа гүл іледі; түрлі жарыстар (жамбы ату, т.б.) ұйымдастырады. Парсы тілінде Наурыз «жаңа күн» деп аударылады. Түркі халықтары, заманауи қазақтардың ата-бабалары Наурыз мейрамында ақ киімдерін киіп, шаштарын қырып, алып тастайтын. Бұл күні тұрғындар бұлақ, бастау, су қоймасы мен құдықтардың бетін ашып, тазартады. Сондай-ақ, мейрамда үйде міндетті түрде қымыз, шұбат, сүзбе секілді дәм сүт тағамдары, яғни ақ болу керек. Егер сүт болмаса, ыдыс-аяқты бұлақ суымен толтырып қоятын болған. Олар осы күні Жаңа жылдық дастарханның сәнін келтіретін міндетті тағам – Наурыз көже дайындайды.

Дәстүр бойынша бұрын Наурыз мейрамын бүкіл ауыл – ел болып, әсіресе жастар жағы түгелдей таң шапағатын қарсы алып, арықтарды тазалап, су жіберуден, ағаш отырғызып, гүл егуден бастайды. Бұл күн жер-жерде ат бәйгесі, көкпар тарту, қыз қуу, палуандар күресі тектес ұлттық ойындардан сайыстар ұйымдастырылады. Наурыз мейрамында әркім жылы шырай сезіне бастап, сағынышты көрісулерімен, жалынды құшақтасуларымен жаңа жылды қарсы алады.

Жоғары деңгейдегі дайындық, магистранттар мен оқытушылардың біліктілігі кездесуді жоғары деңгейде өткізуге мүмкіндік берді. Жастар жағы шараға қатысуда аса белсенділік көрсетіп, рухани қуат алып аяқталды.

**Қ.Д. БАЙЖҰМАНОВ,
М.Ә. ЖҰМАНОВ,**

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті

**«Жылу физика және техникалық физика»
кафедрасының доценттері.**

Абылай ӘБІКЕН,

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті Жылу физика және техникалық физика» кафедрасының магистранты.

Алматы қаласы.

Качество жизни начинается здесь

Мировое сообщество признало Казахстан государством с рыночной экономикой. В настоящее время с переходом экономики на рыночные отношения в стране повышается необходимость государственного правового регулирования взаимоотношений между работодателями, изготовителями, потребителями и органами государственного управления, чтобы решать вопросы обеспечения необходимой номенклатуры, качества продукции, работ, услуг, и, что не менее важно, их безопасности для населения и окружающей среды. Потребительский рынок насыщается разнообразными товарами, таким образом, увеличивается спрос на специалистов в области стандартизации и сертификации.

Подготовка бакалавров и магистрантов на физико-техническом факультете КазНУ имени Аль-Фараби по специальности 6В07501 – «Стандартизация и сертификация (по отраслям)», 7М07501 – «Стандартизация и сертификация (по отраслям)» обновляется со всеми требованиями образовательного процесса высшего образования. Студенты обучаются на казахском и русском языках с выбором траекторий индивидуального образовательного маршрута.

Для поступления на образовательную программу В07501 Стандартизация, сертификация и метрология (по отраслям) с выбором специальности 6В07501 – «Стандартизация и сертификация (по отраслям)», будущим абитуриентам следует выбирать связку предметов на ЕНТ «Математика и физика». Выбирая эту специальность, вы вносите бесценный вклад в улучшение качества отечественной продукции, а также способствуете повышению её конкурентоспособности на международном рынке. Очень важно понимать, что качество продукции, услуг, процессов напрямую зависит от их показателей качества и степени соответствия этих показателей требованиям, указанным в нормативных документах.

Образовательная программа, реализуемая Казахским Национальным университетом имени аль-Фараби, разработана на основе анализа и изучения потребностей регионального рынка труда в пищевой, перерабатывающей отраслях, требований Законов РК и нормативных документов Министерства образования и науки Республики Казахстан.

Сфера деятельности выпускника специальности 6В07501 – «Стандартизация и сертификация (по отраслям)», 7М07501 – «Стандартизация и сертификация (по отраслям)», 8Д07502 – «Стандартизация и сертификация (по отраслям)»: установление, контроль норм, реализация правил и требований к продукции, процессу и системе, их разработке, производству, применению.

Одна из главных задач выпускника, как менеджера по качеству, не просто выявление брака в готовых продукциях, а создание условий внутри производства, при которых появление брака практически равняется нулю. Для этого необходимо правильно распределить и скоординировать производственные процессы, вносить предложения по улучшению бизнес-процессов предприятия.

Менеджер по качеству по должности относится к категории руководителей, и его работа имеет 3 направления:

1. Он должен работать с техническими и экономическими методиками, которые направлены на совершенствование производственных процессов.
2. Менеджер должен уметь создавать и (или) поддерживать работу отдела, который отвечает за качество производимой продукции.
3. Также менеджер по качеству должен налаживать взаимодействия между руководителями предприятия и работниками.

В обязанности специалиста по контролю качества на производстве входят:

- оценка процесса производства для

того, чтобы выяснить нарушения и сбои;

- разработка новых методов контроля технологических процессов на производстве;
- повышение безопасности технологических процессов производства;
- организация результативной работы системы оценки;
- непосредственное участие в разработке, внедрении и совершенствовании системы управления качеством на производстве;
- анализирование информации, которую получают на всех этапах производства продукции, а также показатели качества, характеризующие выпускаемую продукцию;
- разработка и участие в создании стандартов предприятия по управлению качеством;
- изучение причин, которые влияют на ухудшение качества продукции и участие в разработке мероприятий по их устранению.

Выпускники специальности 6В07501 — «Стандартизация и сертификация (по отрас-

лям)», 7М07501 — «Стандартизация и сертификация (по отраслям)» могут работать на всех видах предприятий производства продукции, лабораториях предприятий, предприятиях общественного питания, торговли, патентных бюро, а также в компаниях, контролирующих качество продукции.

Подготовку будущих специалистов по данной специальности осуществляет кафедра «Теплофизика и техническая физика», которая имеет мощную базу для обеспечения качественного обучения, а также высококвалифицированный преподавательский состав.

Добро пожаловать!

Жаухар Жургеновна ЕСЕНКУЛОВА,
к.с.-х н., доцент.

Гульниса ТАЛИПОВА,
магистрант 1 курса специальности «Стандартизация и сертификация» физико-технического факультета Казахского Национального университета им. аль-Фараби.
г. Алматы.

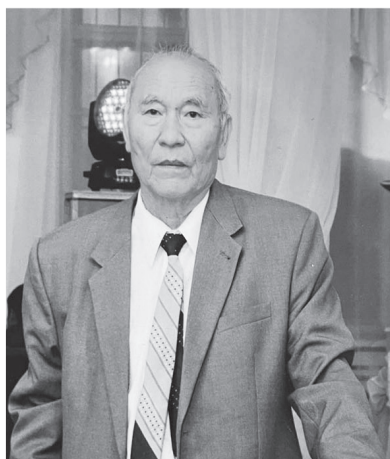

Слово об отце

Когда из жизни уходит родной человек — путь памяти от самых теплых воспоминаний до слез, длиною в одно мгновение...

Воспоминания детства

Маленькая девочка идет по пыльной дороге аула, куда она приехала летом на каникулы. Прохожие оглядываются на нее и спрашивают — Кто эта незнакомая девочка? Чья она дочь? И кто-то говорит: — это дочь Тазабека Кожамкулова, того парня, который родился в этом ауле. Его отец ушел на фронт добровольцем. А после смерти матери — дети попали в детский дом. Маленькая девочка останавливается и слышит эти слова. А потом второй, третий человек спрашивали ее об отце. Кто-

то говорит, что теперь этот аульский парень — большой начальник...

Девочка нагнулась, нашла в пыли стеклышко от бутылки, поднесла к глазам, подняла голову к небу и увидела разноцветные блики-отражения от солнца, игравшие на ее лице. Ей казалось, что они и есть волшебные краски жизни, создаваемые папой. Она посмотрела вверх людских взоров, счастливая и радостная побежала домой, рассказать родным о том, что люди спрашивают и помнят ее папу, удивляются тому, как простому аульному парню удалось покорить столицу — Алма-Ату.

Жизненный путь

Кожамкулов Тазабек Кожамкулович, родился в селе Желторангы в 1937 г. В семье было четверо детей, папа был третьим ребенком и как говорила его мама — он был талантливый и целеустремленным. В последствии он стал центром внимания и центром притяжения для всех. Он помогал

и поддерживал старших братьев и сестру, их детей. Забота и ответственность — те качества, которые были у него в крови. Рядом с ним каждый чувствовал себя защищенным: супруга, дети, родственники.

Как-то папу попросили написать автобиографию. Он ее написал на 2 страницы. Одна страница — про рабочие будни. Другая страница — про супругу и детей. Сейчас как никогда остро понимаешь, что это и отражало его жизненный путь: работа и семья.

Его трудовой путь связан с системой образования. Он работал заведующим школьным отделом Балхашского райкома комсомола. Затем поступил на экономический факультет Казахского Государственного университета имени С.М. Кирова, который закончил в 1961 году. Затем он был аспирантом Московского экономико-статистического университета. Плохо зная русский язык, он кропотливо, ежедневно работал, повышал свои знания в области экономической науки. Досрочно защитил диссертацию и был направлен на работу в Алма-Атинский институт народного хозяйства. Долгие годы его трудовая деятельность была связана с этим институтом: преподаватель, старший преподаватель, доцент, профессор; заведующий кафедрой, проректор по заочной, вечерней формам обучения, а затем проректор по научной работе.

Был основателем «Финансово-экономического факультета» в Педагогическом университете имени Абая, исполнял также обязанности декана факультета и заведующего кафедрой. В его послужном списке — работа в должности декана и заведующего кафедрой Алматинского технологического университета; профессора Университета имени Д.А. Кунаева. Он подготовил множество учеников,

последователей. Является автором 350 научных работ, общим объемом 2500 печатных листов, в том числе 15 монографий, 25 брошюр, 18 учебников; автором четырех учебных пособий «Политическая экономия», написанных и изданных на казахском языке. Им был переведен на казахский язык двухтомный учебник «Экономика». Его научные труды способствовали формированию новой системы экономического мышления школьников, студентов, всего населения республики. Трудовой путь отмечен многими благодарностями и медалями союзного значения.

В кругу семьи

Семейная жизнь прошла рядом с супругой Касымбековой Саной Касымбековной, которая посвятила ему жизнь. Они 58 лет шли рядом рука об руку, вместе воспитали 4-х детей: Лаура, Жанна, Мурат и Гаухар. У всех уже свои семьи, дети. Отец увидел внуков и правнуков.

В эти дни, перебирая пожелтевшие фотографии, рукописи папы, жадно вчитываясь в каждое слово, ищешь напутственные обращения к супруге, детям, находишь их, радуешься им.... И постоянно перед глазами образ отца: одновременно строгого и очень заботливого человека. Его всегда сопровождали обостренное чувство справедливости и внутренней строгости. Он был требователен к себе и прививал эти качества своим детям: быть порядочными и честными, скромными и достойными людьми, уважать старших и помогать младшим, жить своим трудом и не гнаться за богатством, терпеливо переносить трудности и быть сильными. Он никогда никому не завидовал, довольствовался тем, что имел, и учил этому своих детей, внуков.

Когда из жизни уходит родной человек — путь памяти от самых теплых воспоминаний до слез, длиною в одно мгновение ....

Но сколько добрых, светлых воспоминаний храним мы в сердце нашем, пример стойкости, мудрости папы помогает нам идти навстречу новому дню...

От имени детей, внуков и родных
Жанна Тазабековна КОЖАМКУЛОВА.
 доцент кафедры «Бизнес-технологии»
 КазНУ имени аль-Фараби
 г. Алматы.

Жәңгір хан мектебіндегі ұлы тұлғалар

1841 жылы 6 желтоқсанда қазақ даласында қазақ балалары үшін тұңғыш мектеп ашылды. Ол архив құжаттарында училище деп жазылғанмен, халық аузында «Жәңгір мектебі» болып аталып кетті. Жәңгір хан бұл мектепті 1841 жылдан өз қарамағына алып, барлық материалдық қажеттерін өзі қамтамасыз етіп отырған. Мектепте шекті аспаптар оркестрі, хор және бай кітапхана болған. Жәңгір мектебінен білім алып шыққан шәкірттердің арасынан ғалымдар, мұғалімдер мен дәрігерлер, өнер адамдары сондай-ақ заң қызметкерлері, агрономдар көп шыққан. Біразы Орынбор, Петербор, Саратов, Қазан, Омбы Ресейдегі түрлі жоғары оқу орындарына, әскери училищелерге оқуға түседі. Бір сөзбен айтқанда Жәңгір мектебі Орынбордағы Неплюев кадет корпусының дайындық курсына айналады. 1845-1851 жылдарда осы кадет корпусын Бөкей ордасынан сегіз шәкірт оқып бітірген. Мәселен 1877 жылдан бастап Қазан университетінде білім ала бастады. Осы уақыттан бастап 1917 жылға дейін аталмыш университетте 33 адам курстан өтіпті. Олардың 20-сы оқуды сәтті аяқтаған. Тағы бір айта кетерлігі, шет елге оқуға кеткен шәкірттерге қазына есебінен арнайы стипендия төленіп тұрған.

Жәңгір мектебінің түлектері: тұңғыш түлектерінің бірі, ғалым-этнограф **Мұхамед-Салық Бабажанов**, қазақтан шыққан тұңғыш генерал-майор **Шәкір Жексенбаев**, **Дәулеткерей Шығайұлы** — атақты домбырашы, төкпе күйдің атасы, **Шәңгерей Бөкеев** — өз заманының сал-серісі атанған адам, **Мақаш (Мұхамбетжан) Бекмұхамедов** — Орынбордағы Неплюев кадет корпусының түлегі, Бөкей хандығына қарасты округ әкімі, ағартушы-ғалым, қоғам қайраткері, **Бақтыгерей Құлманов** — Санкт-Петербургтегі император университетінің шығыс факультетінің түлегі, **Ғұбайдолла Жәңгіров** — Жәңгір ханның кіші ұлы. Алаш қайраткерлерінің бірі **Ғабдолғазиз**

Мұсағалиев, Асан Тайманов бастаған жиырмадан астам академик шыққан.

Жәңгір хан өмірден өткенімен бастаған ұлы жобасы аяқсыз қалмады. Уақыт өткен сайын арнасы кеңей берді. 1849 жылы Орал облысында 44 болыстық қазақ-орыс мектебі жұмыс істепті. Оқушылардың жалпы саны 20 мыңға жеткен. Оның жетеуі «Жәңгір мектебінің» негізінде жаңадан ашылды. 1895 жылы «Жәңгір мектебінің» негізінде ашылған мектептердің саны 14-ке жетті. Орда мектептеріне бақылау мен басшылықты одан әрі жақсарту мақсатында оқу ісі инспекциясы құрылады. 1883 жылы Ордада, қазақ даласында тұңғыш рет қазақ қыздарына арналған бастауыш училище ашылады. Оған Жәңгір мектебінің түлегі Хұсни-Жамал Нұрлыханова басшылық еткен. Бұл қыздар мектебінен шыққан түлектер арасында Аққағаз Досанова, Алма Оразбаева, тұңғыш металлургия инженері Мәдина Бегәлиева, тұңғыш жоғары білімді дәрігер Мүбина Ниязова сынды қайраткерлер болды.

Қорытындылай келе, Жәңгір мектебі 1930-1935 жылдары колхозшы жастар мектебі болып өзгертілсе, 1936-1939 жылдары орталау мектеп болып, 1936 жылы бұл мектепке Максим Горький аты берілді. 1991 жылдан бастап Орда орта мектебі деп аталды. Тек 1999 жылдың желтоқсан айынан бастап Жәңгір хан атындағы жалпы білім беретін орта мектепке айналды. Күні бүгін Жәңгір хан атындағы орта мектепте 400-ден астам оқушы білім алады. Осындай тарихи мектепте тәлім алған жас жеткіншектердің тәуелсіз еліміздің одан әрі дамуына өз үлестерін қосатыны анық.

Гулим Салимовна СИСЕНОВА,
№4 жалпы орта білім беретін мектеп дирек-
торының оқу ісі жөніндегі орынбасары,
информатика пәні мұғалімі.
Ақсай қаласы,
Бөрлі ауданы,
Батыс Қазақстан облысы.

Интегрированный урок математики, литературы и истории в 5 «В» классе

**Орынбике
Жусуповна
СЕРИКБАЕВА,**
учитель математики
ОШ №4 г. Аксай
Бурлинский район,
Западно-Казахстанская
область.

«Умножение десятичных дробей»

Цель урока: 5.1.2.27 выполнять сложение и вычитание десятичных дробей

5.1.2.28 выполнять умножение десятичной дроби на натуральное число и на десятичную дробь.

Задачи урока: развивать вычислительные навыки, математическую речь, внимание, мышление, чувство ответственности.

Тип урока: интегрированный урок, математика- история- литература

формы работы: фронтальная, самостоятельная работа, устный счет в виде игры, самоконтроль.

Ход урока.

Организационный момент: Приветствие учителя. Ребята, я желаю вам успеха, воли, разума для решения заданий, но в то же время будьте человечны и добры друг к другу, не перебивайте, умейте выслушать.

Сегодня мы посвятим наш урок знаменательной дате — 175-летию Абая Кунанбаева.

Итак, первое — начертите координатные лучи на стикерах для самооценки.

А что такое координатный луч? - Что мы отмечаем на координатном луче? — начало отсчета, направление и единичный отрезок.

2) Устный счет: (записан на доске с обратной стороны)

$$1) 0,25 + 3,75$$

$$2) 5,4 - 2,8$$

$$3) 11,2 + 15,25$$

$$4) 5,1 \cdot 5$$

$$5) 1 - 0,25$$

$$6) \frac{2}{5}, \frac{7}{20}, \frac{1}{8}, \frac{3}{4}, \frac{11}{25}$$

Отметьте себя на координатном луче

Выполните в тетрадях задания: $5,04 \cdot 2 = \dots$ **10,08**

$$18,45 \cdot 100 = \dots$$
 1845

$$178,12 - 3,12 = \dots$$
 175

$$36,63 + 8,37 = \dots$$
 45

4 Игра «Эстафета»

$$16,25 - 13,25 = 3$$

$$2. 1 \frac{3}{5} + 2 \frac{6}{15} = \dots$$
 4

$$3. 4,46 + 0,54 = \dots$$
 5

$$4. 20 - 2 \frac{4}{4} = \dots$$
 17

$$5. 0,25 \cdot 8 = \dots$$
 2

Ответ: **17.**

Отметьте себя на координатном луче

А сейчас самооценка: После выполнения заданий, на применение действий над десятичными дробями, отметьте на шкале себя. На каком вы месте. На стикерах напишите свои имена и начертите сразу три шкалы, на первой шкале отметьте. Как вы участвовали при устном счете, на втором отметьте ваше умение вычислять в игре Эстафета

Теперь обратим внимание на числа, которые у нас получились при выполнении заданий: **10,08 1845 175 45 17**

10,08 — 10 августа день рождения Абая Кунанбаева — поэта, мыслителя.

1845 — год его рождения

175 лет исполняется в этом году Абаю Кунанбаеву

45 Слов назиданий

17 — на это слово назидания мы сегодня обратим наше внимание.

Воля, Разум и Сердце обратились однажды к Науке, чтобы разрешить спор: кто из них важнее.

Воля сказала: «Эй, Наука, ты ведь знаешь, без меня ничто не достигает совершенства. Нельзя, если меня нет, добиться в жизни богатства, мастерства, уважения, карьеры. Как могут спорить со мной эти двое»

Разум сказал: «Только я способен распознать, какое из твоих слов полезно и какое пагубно. Только мне дано постигнуть твой язык. Без меня не избежать зла, не найти выгоды, не постичь знаний. Почему эти двое спорят со мной. На что они годятся без меня».

Сердце сказал: «Я — владыка человеческого тела. Кровь идет из меня, душа обитает во мне, без меня жизнь невысказана. По моей воле младшие почитают взрослых и снисходительны к меньшим. Я восторгаюсь добродетелью, я восстаю против зла и насилия. Самолюбие, совесть, милосердие, доброта — все исходит от меня. На что годятся эти двое без меня. Как они смеют спорить со мной».

Выслушав их, Наука ответила:

«Воля, ты все верно сказала. Ничего нельзя достигнуть без твоего участия. Но ведь в тебе таится и жестокость, равная твоей силе. Вот что плохо в тебе.

Разум. И ты прав. Без тебя невозможно добиться в жизни чего-либо. Но лукавство и коварство тоже творения твоих рук. И добрый и злой опираются на тебя, ты верно служишь и тому, и другому. Вот в чем твой изъян.

Моя задача — помирить вас. Хорошо бы поводителем и вершителем в этом споре явилось Сердце.

Вам следует объединиться и во всем повиноваться Сердцу. Берегите в себе человечность».

Ребята, рассказав вам слово назидания Абая Кунанбаева я хотела бы, чтобы вы сделали вывод. В начале урока я пожелала вам знаний, разума и оставаться всегда человечными, добрыми друг к другу.

Запишите д/з № 831 на стр. 49 и еще следующее задание, которое вы должны разобрать с родителями или со старшими сестрами или братьями, а на следующем уроке мы поговорим об этом:

«Человек подобен дроби: в знаменателе — то, что он о себе думает, в числителе — то, что он есть на самом деле. Чем больше знаменатель, тем меньше дробь»

В классе решим номер 832.

Но сначала составим дескрипторы к первому заданию:

1. Правильно раскрыть скобки, т.е. умножаем число 6 на каждое слагаемое. (1 Б)
2. Умножить натуральное число на десятичную дробь (2 б)
3. Записать полученные ответы (1 б)

Рефлексия: После выполнения задания поставьте на шкале точку, соответствующую, где вы находитесь после решения задания.

Интеллектуальная игра «Полиглот»

Цели игры:

1. Развивать умственную способность, расширить кругозор, развивать творческие способности учащихся;
2. Воспитывать познавательный интерес к казахскому, русскому и английскому языкам.

Оборудование: моноблок, слайды.

Место проведения: актовый зал.

Ведущая: Камбарова Г.М.

Ход мероприятия.

- Добрый день, дорогие друзья! Сегодня мы побываем в стране знания. И мы рады приветствовать вас в игре «Полиглот». Желаем вам удачи!

Цель нашей игры:

1. Расширить кругозор учащихся, разви-

вать творческие способности, память, мышление, речь, внимание, умение работать в команде.

2. Воспитывать познавательный интерес казахскому, русскому и английскому языкам

Игра состоит из 5-ти туров:

1-тур. Пословица — всем делам помощника.

2-тур. Загадочный.

3-тур. Фразеологический зоопарк.

4-тур. Фразеологический бой.

5-тур. Антонимы.

6-тур. Творческое мастерство. Команды приветствуют друг друга.

Команды «Знатоки». Команды «Всезнайки».

1-тур. Пословица — всем делам помощника.

Даны пословицы, в них пропущены слова, Восстановить пословицы, дать переводы пропущенных слов.

(За каждый правильный ответ присуждается по 15 баллов. Отвечает только та команда, которой задаются вопросы)

«Знатоки»

1. .... раз отмерь, один раз отрежь. (Семь, жеті, seven)

2. Лучше горькая правда, чем сладкая .... (Ложь, өтірік, lie)

3. Семеро одного не .... (Ждут, күтпейді, don't wait)

4. .... познается в беде. (Друг, дос, friend)

5. Сам погибай, а товарища ..... (Выручай, спасай), құтқар, help out)

6. Человек без друзей, что .... без корней. (Дерево, ағаш, tree)

7. Не всё то .... что блестит. (Золото, алтын, gold)

8. Весна красна цветами, а .... — плодами. (Осень, күз, autumn)

9. Под лежащий камень ..... не течёт. (Вода, су, water)

10. Нет друга — ищи, а нашел .... (Береги, сақта, safe)

«Всезнайки»

1. Труд кормит, а .... портит. (Лень, ләзәулық, laziness)

2. Лучше поздно, чем ..... (Никогда, ешқашан, never)

3. Сперва подумай, потом ..... (Говори, сөйле, speak)

4. Поступки говорят больше чем .... (Слова, сөз, words)

5. Мир освещается солнцем, а человек ..... (Знанием, білім, knowledge)

6. Никогда не откладывай на завтра то, что ты можешь сделать .... (Сегодня, бүгін, today)

7. Учение — свет, а неученье - ..... (Тьма, қараңғылық, darkness)

8. .... - лучшее богатство. (Здоровье, денсаулық, health)

9. Без труда не вытащишь и.... из пруда. (Рыбку, балық, fish)

10. Знай больше, говори ..... (Меньше, аз, less)

2-тур. Загадочный

Задание: отгадать загадки на трёх языках.

«Знатоки»

1. Ақ сарайды талқандап,
Біреу шықты талтандап. (Балапан, цыплёнок, chicken)

2. Бір үйде тұрады екен елу батыр,
Үй сыртына сүйкенсе, өліп жатыр. (Сіріңке, спички, matches)

3. Ағаш дене, темір бас,
Сен ұрмасан, ол ұрмас. (Балға, молоток, hammer)

4. Ног нет, а хожу,
Рта нет, а скажу,
Когда спать,
Когда вставать,
Когда работу начинать. (Часы, сағат, clock)

5. Всегда во рту,
Да не проглотишь. (Тіл, язык, tongue)

6. Я антоним к слову лето,
В шубу снежную одета,
Хоть люблю мороз сама,
Потому что я ... (Зима, қыс, winter)

«Всезнайки»

1. Аласа ғана бойы бар,
Тоғыз қабат тоны бар. (Пияз, лук, onion)

2. Айдалада ақ отау
Аузы, мұрны жоқ отау. (Жұмыртқа, яйцо, egg)

3. Тақия толған сөк
Таң атқанда жоқ. (Жұлдыздар, звёзды, stars)

4. То в клетку, то в линейку.
Написать по ним сумей-ка,
Можешь ты и нарисовать,
Называюсь я ... (Тетрадь, дәптер, notebook)

5. В школьной сумке я лежу,
Как ты учишься, скажу. (Дневник, күнделік, a diary)

6. Ты беседуй чаще с ней
Будешь вчетверо умней. (Кітап, книга, a book)

3-тур. Фразеологический зоопарк.

Докончите фразеологизмы.

«Знатоки»

Голоден, как .....(волк — қасқыр — a wolf)

Нем, как.....(рыба — балық — fish)

Хитёр, как.....(лиса — түлкі — a fox)

Неуклюж, как..... (медведь — аю — bear)

Колюч, как.....(ёж — кірпі — a hedgehog)

Упрям, как ..... (осёл — есек — donkey)

«Всезнайки»

Здоров, как ... (бык — бұқа — bull)

Труслив, как ... (заяц — қоян — a hare)

Предан, как ... (собака — ит — dog)

Изворотлив, как ... (змея — жылан — snake)

Грязен, как ... (свинья — доңыз — pig)

Болтлив, как ... (сорока — сауыскан — a magpie)

4-тур. Фразеологический бой. (Замените фразеологизмы наречиями)

«Знатоки»

1. Мальчик бежал **сломяголову**. (Быстро, тез, quickly)

2. **Изо дня в день** она ходила на тренировку (Ежедневно, әр күні, everyday)

3. До Шымкента **рукой подать**. (Близко, жақын, close)

4. Светлана вставала **ни свет ни заря**. (Рано, ерте, early)

5. Друзья жили **душа в душу**. (Дружно, тату, friendly)

6. Никто не работал **спустя рукава** (Плохо, жаман, badly)

«Всезнайки»

1. Куба находится **на краю света**. (Далеко, алыс, far)

2. Зоя Космодемьянская держала язык за **зубами**. (Молчала, үндемеді, was silent)

3. Все работали **засучив рукава**. (Усердно, жақсы, hard)

4. Исторический музей **в двух шагах** от станции метро. (Близко, жақын, close)

5. Я знаю родной город **как свои пять пальцев**. (Хорошо, жақсы, good)

6. Он пришёл в школу **черепашьим шагом**. (Медленно, жай, slowly)

5-тур. Антонимы (подберите антонимы вместо пропущенных слов)

«Знатоки»

1. Скажу я слово **высоко**, а ты ответишь ... (низко, төмен, low)

2. Скажу я слово **нашел**, а ты ответишь ... (потерял, жоғалтты, lost)

3. Скажу я слово **письменно**, а ты ответишь ... (устно, ауызша, orally)

4. Скажу я слово **clean**, а ты ответишь ... (dirty, грязно, кір/лас)

5. Скажу я слово **expensive**, а ты ответишь ... (cheap, дешёво, арзан)

6. Скажу я слово **difficult**, а ты ответишь ... (easy, легко, оңай)

«Всезнайки»

1. Скажу я слово **темно**, а ты ответишь ... (светло, жарык, brightly/shiny)

2. Скажу я слово **поздно**, а ты ответишь ... (рано, ерте, early)

3. Скажу я слово **хорошо**, а ты ответишь ... (плохо, жаман, badly)

4. Скажу я слово **stupid**, а ты ответишь ... (clever, умный, ақылды)

5. Скажу я слово **lazy**, а ты ответишь ... (hardworking, трудолюбивый, еңбеккор)

6. Скажу я слово **noisy**, а ты ответишь ... (quite, тихо, тыныш)

6-тур. Творческое мастерство.

Напишите на трёх языках мини рассказ по этой картине.

(Дети составляют рассказ по данной картине)

Жюри подводит результаты игры. Победители приглашаются на подиум и им вручаются призы.

Заключительное слово учителя

Это был наш последний конкурс.

Усан Мамадалиевич ДАВЫДОВ,
учитель русского языка и литературы,
Гульжан Мухаметалиевна КАМБАРОВА,
учитель английского языка.
Республиканский учебно-оздоровительный
центр «Балдаурен».
Толебийский район,
Туркестанская область.

Работа над штрихами в младших классах

**Арай
Болатқызы
ИНИКЕЕВА,**
учитель КГКП «Детская
музыкальная школа»
г. Зайсан
Восточно-
Казахстанская
область.

Методическая разработка открытого урока по специальности «Баян» с учащимся 1-го класса отделения «Народные инструменты»

Цель урока: Формирование представления обучающегося об основных видов штрихов. Совершенствование навыков исполнения штрихов «staccato» и «legato».

Тип урока: Урок применения знаний, умений и навыков.

Задачи урока:

Обучающие: выработать навыки исполнения различных штрихов. Научить правильному меховедению в заданных пьесах;

Развивающиеся: развивать музыкальные и творческие способности, воображение, память. Развитие моторики правой и левой руки;

Воспитательные: воспитание у учащегося внимания, целеустремленности и настойчивости в овладении приемами и навыками на инструменте, умение анализировать свое выступление.

Здоровьесберегающие: правильная посадка, положение рук, установка инструмента.

Форма обучения: индивидуальная.

Методы обучения: игра на инструменте, беседа, демонстрация видеоматериала, игровые методы.

Оборудование: музыкальный инструмент для ученика, музыкальный инструмент для педагога, пульт, стол, стулья, нотная литература, дидактический материал (карточки), телевизор.

Репертуарный план урока:

1. Позиционные упражнения;
2. Гамма до мажор;

3. Русская народная песня «Как под горкой, под горой»;

4. Детская песенка «Белочка»

5. Д.Б. Кабалевский «Маленькая полька»;

6. Русская народная песня «Степь да степь кругом»

Организационный момент:

Приветствие. Оглашение темы урока.

Тема урока: Работа над штрихами в младших классах. Урок проводится с учеником 1-го класса народного отделения по специальности баян.

Ход урока:

Игра позиционных упражнений.

Обратить внимание на посадку ученика, положение рук, установку инструмента.

Правильная посадка и постановка рук при обучении игре на баяне очень важна. Грамотная постановка баяниста включает в себя три момента: посадка, установка инструмента и положение рук. Также немаловажным условием правильной посадки является посадка баяниста на стуле. Сидеть нужно на передней его половинке.

При установке инструмента обращаем внимание на следующие моменты: мех баяна (в собранном виде) должен находиться на левом бедре, нижняя часть грифа упирается на правое бедро.

Традиционно начинаем урок с проигрывания гаммы и упражнений.

Игра гаммы «До» мажор правой рукой целыми, половинными, четвертными, восьмыми длительностями со счетом вслух различными штрихами.

Упражнение для левой руки:

«до»-«фа»-«соль» играть третьим пальцем левой руки на соответствующих клавишах — басах второго ряда.

Проверка домашнего задания.

Проигрывание выученной пьесы, указывая на недостатки и достоинства.

1. Русская народная песня «Как под горкой под горой»;

2. Детская песенка «Белочка».

Педагог: Термин «штрих» в переводе с не-

мецкого «strich» - черта. Штрих определяет характер, тембр, атаку и другие характеристики звучания.

На баяне — аккордеоне штрих возникает в результате действия специфических приемов игры: скоординированных между собой туше и меховедение.

Также штрихи — это различные приемы звукоизвлечений в результате которых появляются звуки, отличающиеся друг от друга по характеру звучания.

Штрихи бывают 2-х видов: штрихи пальцев, штрихи меха. Мы рассмотрим штрихи пальцев. Штрихи бывают: легато, нон легато и стаккато.

«Маленькая полька» Дмитрия Борисовича Кабалецкого.

Д.Б. Кабалецкий (1904-1987) — советский композитор, дирижер, пианист, педагог, общественный деятель. Он написал очень много сочинений, романсов, легких пьес. Его жанром была классическая музыка, детская

Исполнение ученика на баяне пьесы «Маленькая полька»

Педагог: Что такое полька?

Ученик : полька — это танец.

Педагог: Да, верно. Полька — это чешский танец. Характер произведения веселый, задорный, танцевальный.

Педагог: Какие ты знаешь штрихи?

Ученик: легато, нон легато, стаккато.

Педагог: Что такое стаккато?

Ученик: Стаккато — это музыкальный штрих. Звуки исполняются отрывисто. Стаккато — один из способов извлечения звука.

Проигрывание пьесы с использованием стаккато.

Полька — это легкий, веселый танец, и если не подчеркнуть это соответствующим

штрихом «стаккато» (остро, обрывисто), то нужного характера пьесы не получится.

Исполнения штриха «стаккато» состоит из трех частей:

- Замах пальца;
- Удар пальца;
- Отскок от клавиатуры.

Проведение физкультминутки:

Игра «петрушка». Исходное положение. Руки опущены, расслаблены. Одновременно встряхиванием рук и ног достичь расслабления мышц до чувства тепла.

Игра с ритмическими карточками. Пропхлопывание ритма изображенного на карточках.

Педагог: Русская народная песня «Степь да степь кругом».

Эту песню пела Людмила Георгиевна Зыкина.

Людмила Георгиевна Зыкина — советская, российская певица, исполнительница русских народных песен, романсов, эстрадных песен.

Видеоролик с исполнением Л.Г. Зыкиной

«Степь да степь кругом».

Беседа о песне.

Педагог: Какой штрих мы будем использовать для исполнения этой песни?

Ученик: Легато.

Педагог: Что такое легато?

Ученик: Легато — это связное исполнение звуков, при котором имеет место плавный переход одного звука в другой. Пауза между звуками отсутствует.

Ученик исполняет песню соблюдая штрихи.

Работа над штрихами в этой песне.

Подведение итогов, анализ.

Домашнее задание.

Отметка за урок ученику.

Приготовление Азу по-татарски

**Наиля Набиаметовна
РАХМАТУЛЛИНА,**
мастер производственного
обучения ГККП
«Агротехнический
колледж, город Есиль» при
управлении Акмолинской
области
г. Есиль.

ПМ №3 Выполнение тепловой кулинарной обработки продуктов с использованием различных способов

Цель урока: Обучить приготовлению азу из говядины. Сформировать профессиональные компетенции у студентов.

Задачи урока: Приготовить азу. Развивать логическое мышление, активизировать познавательную — мыслительную деятельность студентов. Воспитывать чувство ответственности к выполняемой работе.

Ожидаемые результаты: После завершения обучения стажер будет уметь готовить азу. Уметь работать со сборником рецептов. Уметь давать качественную оценку блюдам из мяса.

Тип урока: Урок формирования комплексных работ.

Ход урока 1. Организационный этап

Действия мастера производственного обучения

Приветствие. Вы любите преодолевать трудности?

— Поднимите руки, кто уверен, что справится со всеми трудностями.

— Трудность всегда преодолевается, если человек все делает с хорошим настроением, с хорошими мыслями.

— Давайте послушаем сами себя, какое настроение у нас сейчас?

— Позволит ли ваше настроение преодолеть все трудности на нашем уроке?

Проверка посещаемости и внешнего вида

в соответствии с требованиями санитарии и гигиены

Действия студента. Выбирают смайлики определяющие настроения. Студенты надели халат, колпак. Убрали волосы под колпак. Расписались в журнале по технике безопасности.

2. Вводный инструктаж.

Отварное, отбивное,

Просто чудо - заливное!

Жду обеденного часа:

На второе будет...(мясо).

Разыгрался аппетит,

По-английски мясо -...(meat) (мит).

Сообщение темы и цели урока. Отгадай ребус. Название блюда сегодняшнего урока.

Ребус

2.1. Проверка теоретических знаний

Задаст студентам вопросы.

1. Перечислить мелкокусковые полуфабрикаты из говядины.

2. Из какой части туши нарезают п/ф для тушения и жарения и почему?

3. Какую используют посуду для тушения мяса?

4. К какой кухне относится блюдо: «Азу»?

5. Перечислите все ингредиенты, входящие в это блюдо.

6. Как нарезают мясо и овощи в это блюдо?

7. Какой способ тепловой обработки используют для приготовления азу?

8. Что используют в качестве гарнира для азу?

9. Температура подачи.

Чайнворд

А	З	У	Л	И	Ь	Т	О	М	А	Т
Р	У	Ж	Е	Т	Л	И	П	Л	О	Р
Б	Б	Я	Т	П	Е	Р	Е	Ц	У	Ы
У	Р	Л	О	Л	Ф	О	Р	А	К	Ф
З	В	Е	Р	С	О	Л	Ь	Р	Е	В
А	Н	Ж	И	Р	Т	Ь	Б	Ь	Н	С
Я	И	К	Г	О	Р	Ш	О	Ч	Е	К
Ц	Ц	О	А	В	А	У	Р	У	Г	О
Ч	Е	С	Н	О	К	М	Щ	Г	Ш	В
О	Р	Я	П	Ч	А	О	Е	У	Щ	О
Л	У	К	О	С	Ф	Р	Т	Н	З	Р
А	Г	Р	Д	К	Ы	Е	И	О	Х	О
Д	О	С	Я	М	В	Л	Н	К	Ю	Д
М	Т	М	Ы	К	А	Ь	А	Ч	Я	А

Найти всего 12 слов. Название блюда. Продукты для приготовления блюда «Азу по-татарски». Посуда где можно приготовить это блюдо.

2.2. Изучение технологической сущности. Используя ЭМП, пояснить и ознакомить с технологией приготовления азу.

Азу. Мясо, нарезанное брусочками массой 10-15 г, кладут слоем 1-1,5 см на хорошо нагретую сковороду с жиром или на противень, посыпают солью, перцем и обжаривают, периодически помешивая. Обжаренное мясо кладут в глубокую посуду, заливают горячим бульоном или водой, добавляют пассированное томатное пюре и тушат. Картофель нарезают дольками или брусочками, обжаривают, лук репчатый шинкуют соломкой, пассеруют, соленые огурцы нарезают некрупными дольками или соломкой и припускают. В азу вводят разведенную красную пассировку, пассированный лук, картофель, соленые огурцы, перец горошком, лавровый лист и тушат 15-20 мин до готовности. Перед отпуском кладут мелко рубленный или растертый чеснок. Можно положить свежие помидоры, нарезанные дольками, их кладут вместе с картофелем.

При отпуске азу кладут в баранчик, по-

сыпают зеленью петрушки или укропа. При массовом приготовлении картофель во время тушения не кладут, а используют жареный картофель в качестве гарнира при отпуске.

Рассчитать калькуляцию на 10 порций. Говядина 162, жир животный топленый 12, томатное пюре 15, лук репчатый 30, мука пшеничная 5, огурцы соленые 50, картофель 193, чеснок 1,0. Выход: 325.

2.3. Демонстрация мастера. Мастер показывает, как правильно нарезать полуфабрикат. Студенты внимательно смотрят и делают пометки в дневник

2.4. Первичная проверка понимания изученного материала

Мастер задает сопутствующие вопросы. Студент отвечает на поставленные вопросы:

- из какой части нарезают п.ф для азу?
- вес полуфабриката;
- форма нарезки.

2.5. Закрепление новых знаний и способов деятельности

Используя ЭМП выполнить тестовое задание кроссворд в электронной программе. <https://drive.google.com/file/d/1pW6Lcq9Oirq8P7WxEFznQf6Enh7F2272/view?usp=sharing>

3. Текущий инструктаж. Самостоятельная

работа студентов Обходы рабочих мест учащихся с целью проверки

3.1. Организация рабочих мест. Проверка рабочих мест студентов;

3.2. Соблюдение технологического процесса приготовления блюда.

Контроль соблюдения технологии приготовления.

1. Технологическая карта;

2. Алгоритм приготовления

Физминутка. Включить музыку. Зарядка под музыку.

3.3. Соблюдение правил техники безопасности;

3.4. Контроль и самоконтроль усвоения знаний и способов деятельности. Раздать карты критерий оценивания. Таблица критерии оценок. Оценочный лист.

4. Заключительный инструктаж 4.1. Приём и оценка выполняемых работ.

Оценивание работ в соответствии с требо-

ванием к качеству.

Азу имеет цвет темно-красный, мягкую консистенцию, вкус и запах овощей и специй. Куски мяса должны сохранить форму. Подведение итогов урока. Выставление оценок и комментирование.

4.2. Рефлексия «Телеграмма»

После завершения занятия каждому предлагается заполнить бланк телеграммы, получив при этом следующую инструкцию: «Что вы думаете о прошедшем занятии? Что было для вас важным? Чему вы научились? Что вам понравилось? Что осталось неясным? В каком направлении нам стоит продвигаться дальше? Напишите мне, пожалуйста, об этом короткое послание — телеграмму из 11 слов. Я хочу узнать ваше мнение для того, чтобы учитывать его в дальнейшей работе».

4.3. Информирование о домашнем задании. Составить таблицу мелкокусковых полуфабрикатов.

Қазақтың ұлттық киімі – қамзол тігу

Сабақтың мақсаты:

- Оқушыларға қамзол және оның түрлері жайлы мағлұмат беру, қамзолдың шығу тарихымен, қамзолға қажет мата түрлерімен таныстыру;

- Оқушылардың шығармашылығын, қолөнер шеберлігін, қызығушылықтарын, эстетикалық талғамын дамыту;

- Оқушылардың ұлттық санасын қалыптастыра отырып, шыдамдылыққа, жинақылыққа, жауапкершілікке, әсемдікке тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: аралас сабақ.

Сабақтың әдісі: сөздік, көрнекілік, практикалық, сұрақ-жауап.

Пәнаралық байланыс: тарих, сызу, бейнелеу өнері.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі;

II. Үй тапсырмасын тексеру;

III. Жаңа тақырыпты әңгімелеу.

Қамзол (камзол) — әйелдер ұлт киімінің бір түрі, оны көйлек сыртынан киеді. Ол барқыт, пүліш, мақпал сияқты асыл, сапалы кездемелерден тігіледі. Қамзолды кей жерлерде «жеңсіз бешпент» немесе «кәзекей» деп те атайды. Қамзолда жең де, жаға да болмайды және де екі өңірі тек тыс пен астардан тұрады. Қамзолдың астары үшін көбінесе атлас, шағи, торғын пайдаланылады. Оның екі өңірі біріне-бірі сәл жетпей тұратындай етіп тігеді. Сондықтан, түйме орнына қамзолдың алдына зергерлер әшекейден жасаған, алтын, күміс жалатып, асыл тастан көз орнатқан қапсырма қадалады. Қамзолдың желкесінен бастап екі өңіріне және етегіне айналдыра алтын оқа ба-

сады не зер тігеді. Кейде құндыз бен түлкінің қара пұшпағымен әдіптейді. Қыздар мен жас келіншектер киетін қамзол өте сәнді болады. Оның екі омырауына алтын, күміс жалатқан көз алар, шарбақ түймелер, меруерт, маржандар тағылады. Кейбір жерлерде күміс теңгелерді тесіп тағып қояды. Қазіргі кезде жергілікті өнеркәсіп орындары барқыт пен пүліштен сәндеп тіккен қамзол шығаратын болды.

Қамзол

Астарлы; Жеңсіз; Жеңіл жаздық киім; Қамзолға қажет мата түрлері:

Барқыт; Пүліш; Мақпал.

Мата (лат. текстиле – мата, материя) – химиялық талшықтар мен жіптерден жасалған. Химиялық талшықтар мен жіптер табиғи синтетикалық жоғары молекулярлық қосылыстарды химиялық өңдеу нәтижесінде алынады. Бастапқы шикізатқа байланысты химиялық талшықтар, жіптер жасанды және синтетикалық деп бөлінеді.

Барқыт – бет жағы тығыз түкті, жұмсақ мақпал мата. Жіңішке жолақтарының арасы тақырланып келген түрін шибарқыт деп атайды. Түгі қалың болып, жолағы жуан келсе жуан шилі барқыт деп аталады.

Мақпал – жұмсақ, түкті барқыттың бір түрі. Мақпалдың үш түрі бар: қара мақпал – қара барқыт; қой мақпал – түкті пүліш; қымызы мақпал – қызыл күрең барқыт. Қазақ

халқы мақпал деп көбіне бір тегіс, түгі тықыр әрі түсі қара барқытты атаған. Мақпалдан бешпет, қамзол, кәзекей, тақия, қасаба, бөрік, т.б. ұлттық киім түрлері мен күнделікті тұрмыста қолданылатын бұйымдар (тұскиіздер, төсек жапқыш, т.б.) тігіледі.

Қамзолдың түйме орнына қапсырманы пайдаланады. Қамзолға астарлық үшін атлас матасын қолданады.

IV. Қорытындылау.

Сабағымызды қорытындылай келе, мен сіздерге бүгінгі өткен сабақ бойынша сұрақтар қоямын:

- 1) Қамзол нешінші ғасырда кең тарады?
- 2) Бет жағы тығыз түкті жұмсақ мақта матаны атаңыз?
- 3) Қамзолда түйме орнына қолданатын затты атаңыз?
- 4) Қамзолды қандай маталардан тігеді?
- 5) Қазақ халқының ұлттық киімін атаңыз?

V. Бекіту сұрақтары беріледі.

VI. Үйге тапсырма: мата қалдықтарын әкелу.

VII. Бағалау.

Жанар НҰРПЕЙІСОВА,
«Жас Ұлан» оқушылар үйі,
дизайн үйірмесінің жетекшісі.
Жамбыл ауданы,
Алматы облысы.

Кесте тігу

Сабақтың мақсаты: оқушыларға кесте тігуді үйрету.

Сабақтың міндеттері:

Білімділік: кесте тігу өнерінің шығу және даму тарихымен және кесте тігудегі технико-технологиялық мәліметтер беру. Құрал-жабдықтарымен, қауіпсіздік техникасымен таныстыру. Жұмыс орнын ұйымдастыру;

Дамытушылық: оқушыларды шығармашылықпен жұмысқа баулу. Кесте тігудегі іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру;

Тәрбиелік: кесте тігуде оқушыларды ұқыптылыққа, әсемдікке, көркемділікке, шеберлікке, еңбек сүйгіштікке тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: сарамандық.

Сабақтың көрнекілігі: нұсқау карта, кесте түрлері, суреттер.

Қажетті құрал-жабдықтар: Бір түсті мата, түсті кесте жіптер, ине, қайшы, кергіш, бор, үлгі.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі. Сабақтың тақырыбын, мақсатын айту. Оқушыларды жаңа сабаққа дайындау, қауіпсіздік ережесін сұрау.

II. Жаңа сабақ.

Кесте тігу үшін жіп, мата, ине (көзі кең қысқа), қайшы, оймақ, біз және кергіш қажет. Иненің жуан жіңішкесі кесте тігетін матаның қалың жұқалығына байланысты болады. Инеге жіп сабақтағанда жіптің ұзындығы 60-50 см-ден аспауы керек. Кергішке кестелегенде оймақ қажет емес. Қайшының ұшы үшкір, ұзындығы 10-12 см дейін ғана болғаны дұрыс. Кестелеу үшін әртүрлі жіптерді пайдаланады. Ұсақ бұйымдарды әдетте шеңбер кергішке кестелейді. Кестелеу кезінде жіптің ұшын түюге болмайды.

Кесте түрлері: Кесте санап тігілетін, яғни жіпті санап отырып кестелеу және еркін сурет нұсқасы бойынша санамай, еркін кестелеу деп бөлінеді.

Кесте тігу — халық өнерінің бір түрі. Ол ерте кезден келе жатқан көне өнер. Кесте-

ні киімді, үй жиһаздарын әсемдеу үшін пайдаланған. Әр халықтың өзіне тән ою-өрнек түрлері, кестелеу тәсілдері, өзіндік мәнерлеу ерекшеліктері қалыптасқан.

Ертедегі адамдар қарапайым маталар мен жіптерден әсем бұйымдарды кестелеген. Бізде осындай бұйымдарды өз қолымызбен дайындап үйренеміз.

Қазақтың ұлттық кесте тігу өнері. Біздің елімізде мекендейтін халықтардың кесте тігу өнері де алуан түрлі. Қайталанбас әсем өрнек түрлері әр халықта кездеседі. Қазақ халқының кесте тігу өнері тігіс тәсілдері мен өрнек түрлерінің қамтылуы жағынан да алуан түрлі, өте бай. Киіз үйді, ат әбзелдерін, ұлттық киімдерді де кестелеп дайындаған. Әсем кестелі бұйымның бір үлгісі — түскиіз.

III. Практикалық жұмыс.

Оқушылар бұйымды нұсқау картамен орындайды.

Нұсқау карта «Тор көзді бет орамал»

Жұмыстың орындалу реті:

1. Матаны дайындау;
2. Алдын ала дайындалған матаның жібін суыру арқылы шашақтау;
3. Орамалдың бетін тең бөліктерге бөліп, белгілеу;
4. Бір жіптен суырып алу. (Орамал бетінде шаршы, төртбұрыш өрнектермен көмкерілген қарапайым өрнектер шығады);
5. Төрт жиегінен қарапайым тігіс көктеп тігуді орындау;
6. Осы тігістердің арасынан келесі жіпті тікпей бос алып шығу (толқын тігіс пайда болады);
7. Жұмысты аяқтау.

IV. Сабақты қорытындылау.

Сабақты бекіту. Оқушылардың жұмыстарын бағалау және көрме ұйымдастыру.

Мадина НУРГАЛИЕВА,
«Жас Ұлан» оқушылар үйі,
дизайн үйірмесінің жетекшісі.
Жамбыл ауданы,
Алматы облысы.

Жануарлардың достығы. Ыы дыбысы және әрпі

Оқыту мақсаттары	0.1.4.1. Балаларды жаңа ы дыбысымен таныстыру. Ыы дыбысы бар сөздер айтып талдау. Сөйлем, сөз туралы ұғымдарын кеңейту. 0.2.1.1. Сөз/сөйлем сызбасын құру және оқу. 0.2.1.2. Берілген суреттерден ақпаратты табу. 0.1.1.1. Сөздегі дыбыстарды, олардың түрлерін (дауысты, дауыссыз, жуан және жіңішке дауыстылар) ажыратып, дұрыс дыбыстау. 0.1.1.2. Сөзді буынға бөлу, сөздегі буын санын және орналасу ретін анықтау. 0.1.2.1. Жазу жолдарына Ы әрпінің баспа түрін жазу
Күтілетін нәтижелер	Барлық тәрбиеленушілер - Сұрақтарға жауап қайтарады. - Сөздегі дыбыстарды, олардың түрлерін (дауысты, дауыссыз, жуан және жіңішке дауыстылар) ажыратады. - Ы дыбысы – дауысты дыбыс, жуан дауысты. И дыбысының айтылуын дұрыс дыбыстайды. - Суреттегі заттардың аттарын атай алады, сөздегі ы дыбысының орнын ажыратады. - Ы дыбысын қатыстырып, сөз, сөйлем құрастырады. - Ы дыбысының баспа түрін жазады.
	Көпшілік тәрбиеленушілер: - Берілген суретке қарап сөздегі дыбыстарды, олардың түрлерін (дауысты, дауыссыз, жуан және жіңішке дауыстылар) ажыратады. - Сөздегі дыбыс санын, ондағы ы дыбысының орнын ажыратады. - Ы дыбысына сөз ойлайды. - Ы дыбысына (дауысты, жуан дауысты) сөз құрайды. - Жазу жолына Ы әрпінің элементтерін жазады.
	Кейбір тәрбиеленушілер: - Суретті кітаптардан қажетті ақпаратты табады. - Өзіне таныс тақырып аясында диалогке қатысады. - Сөз/сөйлем сызбасын оқиды. - Ыы дыбысын қатыстырып, сөз/сөйлем құрастырады.
Тілдік мақсат	Тәрбиеленушілер: - Суреттегі заттардың атын атай алады, таниды; - Қол жаттығуына арналған тапсырмаларды орындай алады; - Қимылды сергіту сәттерін қимылмен орындайды.

	Негізгі терминдер мен сөз тіркестері; ҰОҚ-дағы тапсырмалар мен диалогтерде қолданылатын тіл: <i>Пікір алмасу сұрақтары.</i> Пікір алмасу. - Суретте не болып жатыр деп ойлайсың? - Ит пен мысық неге өш деп ойлайсың? - Ы дыбысы естілетін сөздерді буынға бөліп айт. Ы нешінші буын- да? Зат атауларын буынға бөліп, дыбыстық талдау жаса. Жануарлардың достығы жайлы бейне жазба көрсетіледі.	
Өткен ҰОҚ-дан алған білім	Дыбыстарды ажыратады. Сөйлем түрлерін қолданады. Қолды үзбей жазады. Сөйлем түрлерін ажыратып, сөйлемдегі сөздердің санын анықтап, сызба бойынша сөйлем құрайды.	
Жоспар		
Жоспарланған уақыт	Жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
I. Дұрыс әсерлі көңіл күй орна- ту. 0-2 минут	Оқу іс-әрекетіне балалардың назарын тарту үшін педагог жағымды атмос- фера туғызады. Тәрбиеленушілер өлеңді қимылмен, жақсы көңіл-күймен 2-3 рет қайталайды. Күндей жарқырап, Айдай арайлап. Жұлдыздай жайнап, Судай таза көңілмен, Бүгінгі күнімізді бастайық!!! - Сәлеметсіздер ме! Здраствуйте! Hello!	Тәрбиеленушілер жақсы көңіл-күймен өлең жолда- рын 2 рет қайталап, келген қонақтарға үш тілде аманда- сады.
II. Өмірлік тәжірбиені өзектендіру. Мақсатты бол- жам. 3-5 минут	(Ұ) <i>Сұрақ жауап әдісі</i> арқылы өткен оқу іс-әрекетін еске түсіру. - Балалар, біз өткен сабақта қандай әріппен таныстық? - Өте жақсы, балалар, өткен оқу іс-әрекетінде сендерге Дд әрпінен келетін сурет салып келуге тапсырма берілді. Балалар бүгін бізде әдеттегідей жай ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті емес. Бүгін бізде қонақтар бар және мен сендерге бір жұмбақ жасырғым кеп тұр.	Дд дыбысы. Балалар өздерінің салған суреттеріне қарап, буынға бөліп, дыбыстық талдау жа- сады. Балалардың ұйымдастырылған оқу іс-әрекетіне деген қызығушылықтары артып, жұмбақтың шешуін табуға асық болды.

	Сол жұмбақтың шешуін тапсақ, қандай әріппен танысатынымызды білеміз. Жұмбақ шешу: Кесе, қасық, пиала, Оларсыз шай құя ма? Қасықсыз тамақ жемейміз, Бәрінің атын не дейміз? (Ыдыс) Ыдыс сөзін буынға бөледі. Ыдыс дегенде қандай дыбыстан бас- талып тұр? Ыы дыбысы жуан дауысты дыбыс.	Ыдыс – посуда – dish Ы-дыс Ыы дыбысы
ҰОҚ-ның ор- тасы III. Тақырып бойынша жұмыс. 6-27 минут	(Ұ, Ө) Әліппе-дәптермен жұмыс. Ит пен мысықтың достығы жайлы бейне жазба көрсету. 1. Тапсырма: Суретте не болып жатыр деп ойлайсың? Суреттен Ыы дыбысы бар сөздерді ата. Тауық, мысық, ыдыс сөздеріне дыбыстық талдау жасау және оларды үш тілде айту. 2. Тапсырма: Сұраққа сөйлем сызбасымен жауап бер? Шырын құлынға не берді? Ыы дыбысы естілетін сөздерді буынға бөліп айт. Ыы дыбысы нешінші буында тұр? Ыы дыбысы жуан дауысты дыбыс. Біз дауысты дыбысты – қызыл тек- шемен белгілейміз. Ыы дыбысын айтқанда тіліміз артқа жылжиды. Енді Ыы дыбысы естілетін сөздермен танысып, суретті бояу.	- Балаларға ит пен мысықтың достығы жайлы бейне жазба көрсетеді. Слайдтан әліппе дәптердегі суретті көрсету. Тауық – курица – chicken Мысық – кошка – cat Ыдыс – посуда – dish Балалар суретте берілген сөздерді буынға бөліп, оған дыбыстық талдау жасайды. 1-тапсырманы орындай оты- рып, үш тілде жауап беру. 2-тапсырма бойынша ба- лалар суретке зер салып, сұрақтарға жауап берді. Шы-рын, 2 буын, ы дыбысы 1 және 2-буында естіліп тұр. Құ-лын, 2 буын, ы дыбысы 2-буында естіліп тұр. Ы-ы-ы-ы-ы

	3. Тапсырма: <i>Ыы әрпімен таныс бол. Бұл Ыы әрпінің баспа түрі.</i> Тәрбиеші балаларға түрлі тоқыма жіптер мен қыстырмалар береді, балалар Ыы дыбысын үлгі бойынша құрастырып жапсырады. 4. Тапсырма: <i>Тіл ұстарту жаттығуы.</i> <i>Шырпы «Ыз-з!» етті,</i> <i>Саусағым «Дыз-з» етті.</i> 5. Тапсырма; <i>Дәптермен жұмыс:</i> Дәптерімізді ашып, Әдемі етіп Ыы дыбысының баспа түрін жазамыз. Тақтаға Ыы дыбысының таспа түрін және жазба түрін іліп қоямын. Ауада Ыы әрпінің баспа түрін жазғызу. Қай цифрда ы дыбысы бар? Тақтаға 1-ден 9-ға дейінгі сандарды іліп қоямын. Балалар тура және кері санайды. Ыы дыбысы бар санды тауып, үш тілде жауап беру.	Балалар суретпен жұмыстанды. Балалар ы әрпімен таныса отырып, тәрбиешінің көмегімен Ыы дыбысын түрлі тоқыма жіптер мен қыстырмалардан ы дыбысын үлгі бойынша құрастырып жапсырады. Балалар тіл ұстарту жаттығуын өте жақсы қайталап айтып шықты. Балалар Ыы дыбысының таспаша және жазылу түрімен таныс болады. Дәптерге әдемілеп жазды. Алты — шесть — six Тоғыз — девять — nine
	Ойын: «Сықырлы буын» Мақсаты: Тәрбиеші алғашқы буынын айтады, тәрбиеленушілер суретке қарап жалғасын айтады. Мысалы: Ы-дыс, т.б.	Тәрбиеленушілер сықырлы буын ойынын ойнап, суретке қарап, екінші буынын айтады.
IV.ҰОҚ-ның Қорытындылау. Рефлексия 28-30 минут	- Сонымен, балалар, біз бүгінгі оқу іс-әрекетінде қандай дыбыспен таныстық? - Ыы дыбысы қандай дыбыс? - Бүгінгі оқу іс-әрекеті ұнады ма? Балаларды жұлдызшалармен мадақтау. Сау болыңыздар! До свидания! Good bye!	- Ыы дыбысы. - Дауысты дыбыс. - Иә.

Аягул Мусағалиевна АБУГАЛИЕВА,
Шалғын негізгі орта мектебінің мектепалды даярлық тобының тәрбиешісі.
Қаратөбе ауданы,
Батыс Қазақстан облысы.

Келтіру формулалары

Сабақтың мақсаты: келтіру формулаларын қорытып шығару және қолдану.

Сабақтың барысы.

Ұйымдастыру кезеңі. Оқушылар «Шаттық шеңберіне» тұрады, кезектесіп тілек айтады.

Үй жұмысын тексеру. Математикалық логикалық есептер беру арқылы «Миға шабуыл».

Негізгі бөлім. Тақырыпты ашу.

$\frac{\pi}{2} - a$ мен $\pi - a$ бұрыштарының, мұндағы a – сүйір бұрыш, келтіру формулалары сендерге геометрия курсынан белгілі. Мысалы,

$$\sin(90^\circ - a) = \cos a, \quad \cos(90^\circ - a) = \sin a,$$

$$\sin(180^\circ - a) = \sin a, \quad \cos(180^\circ - a) = -\cos a.$$

Осы формулалар бойынша, мысалы, $\cos 60^\circ = \cos(90^\circ - 30^\circ) = \sin 30^\circ = \frac{1}{2}$, $\sin(150^\circ) = \sin(180^\circ - 30^\circ) = \sin 30^\circ = \frac{1}{2}$ болатынын тапқансындар.

Енді $\frac{\pi}{2} - a$, $\frac{3\pi}{2} - a$, $\frac{\pi}{2} + a$, $\pi - a$, $\pi + a$, $2\pi - a$ бұрыштарының келтіру формулаларын қарастырамыз. Келтіру формулалары кез келген бұрыштың тригонометриялық функцияларының мәнін олардың сүйір бұрышының мәні арқылы есептеуге мүмкіндік береді. Көрсетілген бұрыштар мен сүйір бұрыштардың тригонометриялық функцияларының арасындағы қатыстарды кестеде көрсетейік.

Осы формулалардың кез келгенін жазу үшін, мына ережелерді пайдаланамыз.

1) ∞ - сүйір бұрыш деп есептеп, теңдіктің сол жағындағы өрнектің таңбасы қандай болса, оң жағындағы өрнектің алдына сондай таңба қояды.

2) $\pi \pm \infty$ мен $2\pi - \infty$ бұрыштары функцияларының аттары өзгермейді, ал $\frac{\pi}{2} \pm \infty$ мен $\frac{3\pi}{2} \pm \infty$ бұрыштары функцияларының аттары өзгереді. Мысалы: Sin Cos-қа, Cos Sin-қа, Ctg tg-ке ауысады.

Жаңа тақырыпты бекіту.

Оқулықпен жұмыс «Шығарып көр әдісі». Оқушылар жұппен жұмыс жасайды.

658. а) $\sin(90^\circ + a) = \cos a$; ә) $\sin(180^\circ + a) = -\sin a$; б) $\cos(270^\circ - a) = \sin a$; в) $\cos(90^\circ + a) = -\sin a$; г) $\tan(90^\circ + a) = \cot a$; ғ) $\cot(180^\circ + a) = \cot a$ теңдігі тепе-теңдік бола ма?

659. Өрнекті ықшамдандар:

$$A) \frac{\cos(-a) \cos(180^\circ + a)}{\sin(-a) \sin(90^\circ + a)}; \quad B) \frac{\tan(180^\circ - a) \sin(270^\circ + a)}{\cos(180^\circ - a) \tan(270^\circ - a)}$$

$$\Theta) \frac{\sin(-a) \cot(-a)}{\cos(360^\circ - a) \tan(180^\circ + a)}; \quad B) \frac{\cos(270^\circ + a) \cot(270^\circ - a)}{\sin(180^\circ - a) \tan(270^\circ + a)}$$

Сәйкестендіру тесті.

Сәйкестікті тап. Оқушылар бір-бірін тексереді.

Функция	Аргумент						
	$\frac{\pi}{2} - a$	$\frac{\pi}{2} + a$	$\pi - a$	$\pi + a$	$\frac{3\pi}{2} - a$	$\frac{3\pi}{2} + a$	$2\pi - a$
sin	cos a	cos a	sin a	- sin a	-cos a	-cos a	- sin a
cos	sin a	-sin a	cos a	-cos a	sin a	sin a	cos a
tg	ctg a	-ctg a	-tg a	tg a	ctg a	-ctg a	-tg a
ctg	tg a	-tg a	-ctg a	ctg a	tg a	-tg a	-ctg a

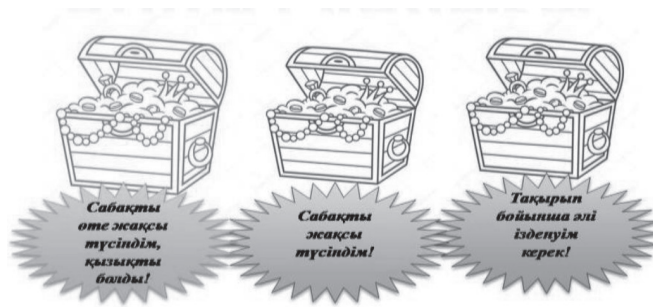
№	Тригонометрия формулалары	Жауаптары
1	$\frac{\sin \alpha}{\cos \alpha}$	A. 1
2	$\sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha$	Ә. $\operatorname{tg} \alpha$
3	$\frac{\cos \alpha}{\sin \alpha}$	Б. $\frac{1}{\sin^2 \alpha}$
4	$1 + \operatorname{tg}^2 \alpha$	В. $\operatorname{ctg} \alpha$
5	$1 + \operatorname{Ctg}^2 \alpha$	Г. $\frac{1}{\cos^2 \alpha}$

Сабақты бекіту. Рефлексия

Үйге тапсырма: № 660, 661 а), ә)

Кері байланыс. Оқушыларға «Білім сандығы» кері байланыс парағы таратылады. Оқушылар өздері белгілейді.

БІЛІМ САНДЫҒЫ

Күләш Орынбайқызы БАЙМҰРАТОВА,
Матайқұм орта мектебінің математика пәні
мұғалімі.

Дияр селосы,
Байғанин ауданы,
Ақтөбе облысы.

My country. A Folktale

Айман Арыстановна КУРМАНБЕКОВА,
№126 мамандандырылған лицейдің ағылшын тілі пәні мұғалімі.
Әуезов ауданы,
Алматы қаласы.

Learning objectives	6.4.8.1 use with some support familiar paper and digital reference resource to check meaning and extend understanding 6.4.4.1 read and understand with some support a limited range of short fiction and non-fiction texts 6.4.7.1 recognise typical features at word, sentence and text level in a limited range of written genres
Lesson objectives	All learners will be able to: To write short sentences in a paragraph. Answer the questions. Do exercises with grammar material; Most learners will be able to: To write short sentences in a paragraph. Answer the questions. Do exercises with grammar material; Some learners will be able to: Use grammar to make sentences. Speak about places in the city

Previous lesson	<i>Adverbs</i>
Assessment	<i>At the end of the lesson T counts assyks of students. Then she assesses them by quantity of assyks.</i> <i>1 assyk – 2 points.</i> <i>5 assyks – 10 points</i>

Plan

Time	Teacher's action	Learners' action	Assessment	Resources
4 minutes	Exercise 1. Which folktales do you know. In pairs, make list of the folktale names and the main characters. Then answer the questions.	Ss say what they know about folktales and discuss in pairs. Ss read the small text box and find out	Ss get 1 assyk for active participation	English Plus 6 SB, page 88.
6 minutes	Exercise 2. T plays the recording and elicits answers from Ss around the class	Ss listen and follow the text in their books to find out how the characters in the rubric are related to Kyz-Zhibek	Ss get 1 assyk for each true answer	English Plus 6 SB, page 88. Listening 2/30
6 minutes	T suggests ss to remember differences between words and phrases which are in blue then do the exercise 3.	Ss remember differences between words and phrases which are in blue then do the exercise 3.	Ss get 1 assyk for each true comment	English Plus 6 SB, page 88
6 minutes	TPR: T shows cards of the national Kazakh games and asks 1 student to find the game by moving	Ss find the game and all the class repeat the moving	Ss have good mood	Cards
6 minutes	T introduce Ss with usage of some particular words.	Ss study the rule and they are able to identify items.	Ss get 1 assyk for each right answer	English Plus 6 SB, page 88

7 minutes	Handcraft. T shows students the video and asks them to follow it step by step. T asks Ss to explain their choice and link it with the topic	Ss watch the video and follow the instructions step by step. They can choose any ornament. Ss explain their choice and link it with the topic.	Ss get 1 assyk for each corrected statement	https://youtu.be/MJconrIbkjA
5 minutes	Giving feedback T asks Ss what they have learnt	Ss give feedback about the topic using turtle as slow, rabbit as a speed and an eagle as a high speed	Ss give feedback for the lesson	Slide

Additional information

Differentiation – how do you plan to give more support? How do you plan to challenge the more able learners? Monitor weak learners in task completion and question and answer sequences	Assessment – how are you planning to check learners' learning?	Cross-curricular links Health and safety check ICT links Values links
	In order to motivate learners after each their answer a teacher assesses them in oral form	Learners use their gestures and motions to explain their point of view Presentation of the lesson in Power point on Active Board
Reflection Were the lesson bjectives/ learning objectives realistic? Did I stick to timings? What changes did I make from my plan and why?	Answer the most relevant questions from the box on the left about your lesson.	

Made in the U.K.

[illegible]

Middle	New vocabulary: Composite – композитный Obscure – скрывать, заменять Fund – фонд Dispense cash – выдача наличных (I) First listening. Ss watch the video. You have listened the text. Now fill in gaps with an appropriate word. (I) Differentiated tasks Ss choose colored envelope with tasks according to their abilities. Low-leveled task. Answer True or False. Mid-leveled task. Find passive voice form of the verbs. High-leveled task. Rank these inventions in order of importance. Low-leveled task. True or False. 1. Frank Whittle was just 20 when he invented the jet engine. 2. In 1668 Newton invented the reflecting telescope. 3. One man made the first telephone call in history. 4. Scottish engineer designed ATM. 5. Design of bicycle has changed a lot in the last 130 years Mid-leveled task. Find passive voice form of the verbs in the text. Write what tense they are. High-leveled task. Rank these inventions in order of importance. And explain why you put them like this. (G) (FA) Active method “Cluster” Ss make a cluster and talk about the inventor from our country or another country. Assessment criteria: · Apply speaking skills in a social environment. · Express thoughts systematically and fluently. · Keep speech norms while speaking. Descriptors: Points <table><tr><th>Descriptors:</th><th>Points</th></tr><tr><td>Use topical vocabulary while speaking</td><td>1</td></tr><tr><td>Express thoughts correctly and accurately</td><td>1</td></tr><tr><td>Keep the right order a timeline of invention</td><td>1</td></tr><tr><td>Express their own opinion about the invention</td><td>1</td></tr></table> (I) Active method “Guessing”. You will read 5 extracts about different appliances. Try to guess and choose them from the list. 1-D, 2 –A, 3 –E, 4- F, 5-B Teacher checks cards and give the written comments.	Descriptors:	Points	Use topical vocabulary while speaking	1	Express thoughts correctly and accurately	1	Keep the right order a timeline of invention	1	Express their own opinion about the invention	1	Slide 2 https://www.youtube.com/watch?v=it54FwHjIQA envelopes of different colours with tasks <i>Answers:</i> 1. F 2. T 3. F 4. T 5. F paper, glue, markers Cards with tasks
Descriptors:	Points											
Use topical vocabulary while speaking	1											
Express thoughts correctly and accurately	1											
Keep the right order a timeline of invention	1											
Express their own opinion about the invention	1											

End	(I)Active method “KWL”. Reflection. Today we have learned some facts about famous inventors of the UK and their inventions. Was it interesting for you? <table><tr><td>know</td><td>Want to know</td><td>We learned</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr></table>		know	Want to know	We learned				Cards
know	Want to know	We learned							
Additional information									
Differentiation – how do you plan to give more support? How do you plan to challenge the more able learners?		Assessment – how are you planning to check learners’ learning?	Health and safety check Values links Cross-curricular links						
1) Ss choose colored envelope with tasks according to their abilities Low-leveled task. Answer True or False. Mid-leveled task. Find passive voice form of the verbs. Write what tense they are. High-leveled task. . Rank these inventions in order of importance. 2) Ss choose the task according to their ability. Active method “Cluster” Active method “Brainstorming”.		1) Ss choose colored envelope with tasks according to their abilities. Assessment criteria: Answer True or False. Find passive voice form of the verbs. Write what tense they are. Rank these inventions in order of importance. 2) Ss make a cluster about the importance of timekeeping devices using given pictures. Assessment criteria: Apply speaking skills in a social environment. Express thoughts systematically and fluently. Keep speech norms while speaking.	Health and safety requirements are taken into account. Cooperation – group and pair work Respect – listening to other students’ opinions during discussions Honesty – students cite the sources used. History, geography						
Reflection <i>Were the lesson objectives/learning objectives realistic?</i> <i>Did all the learners achieve the lesson objectives/ learning objectives? If not, why?</i> <i>Did my planned differentiation work well?</i> <i>Did I stick to timings?</i> <i>What changes did I make from my plan and why?</i>		Use the space below to reflect on your lesson. Answer the most relevant questions from the box on the left about your lesson.							

Асель Булатовна КАЗМАНОВА,
 учитель английского языка
 ОШ №4 г Аксая.
 Бурлинский район
 Западно-Казахстанская область.